

Župni i samostanski arhivi i knjižnice rimokatoličkih zajednica na području Vukovarsko-srijemske županije

Salopek, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:350072>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2018./2019.

Ana Salopek

**Župni i samostanski arhivi i knjižnice rimokatoličkih
zajednica na području Vukovarsko-srijemske županije**

Interdisciplinarni diplomski rad

Mentori: doc. dr. sc. Ivana Hebrang Grgić,
doc. dr. sc. Vlatka Lemić

Zagreb, srpanj 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Distinkcija između arhivskog gradiva i knjižnične građe	2
3. Odnos zakonodavstva i struke prema crkvenim arhivima i knjižnicama.....	10
4. Župni i samostanski arhivi i knjižnice.....	17
5. Opis povijesnog nastanka arhiva i knjižnica u župama i samostanima na području Vukovarsko-srijemske županije	25
6. Istraživanje stanja u župnim i samostanskim arhivima i knjižnicama rimokatoličkih zajednica na području Vukovarsko-srijemske županije	46
6.1. Metodologija i uzorak istraživanja	47
6.2. Analiza rezultata	47
6.3. Zaključak rezultata	50
7. Zaključak.....	52
Literatura	53
Sažetak	64
Summary	65

1. Uvod

Župe i samostani na području Vukovarsko-srijemske županije pripadaju Đakovačko-osječkoj nadbiskupiji smještenoj na istoku Hrvatske. Djelovanje župa i samostana na tom području sustavno možemo istraživati i proučavati tek od kraja 17. stoljeća, odnosno od oslobođenja Slavonije od Osmanlija. Iako je Katolička crkva u Slavoniji i nakon Osmanlija bila pod spregom drugih vlasti, pustošenja i razaranja imperijalista iza sebe nisu ostavila puno pisanih tragova. To jest, arhivska i knjižna baština katoličke provenijencije očuvana je tek fragmentarno, i to zahvaljujući franjevačkim redovnicima.

Svaki je crkveni arhiv nastao radom župnog ili samostanskog ureda, a „sastoji se, po obliku i načinu odlaganja, od dvije vrste gradiva, od knjiga i spisa.“¹ Crkvene knjižnice nastaju iz knjižnih ostavština i prikupljanja redovnika i svećenika te darovima i kupnjom, a sadrže pretežito liturgijska, biblijska, teološka, filozofska i pravna djela, ali i ostale publikacija. Kroz teoriju i praksu suvremenog knjižničarstva i arhivistike postojanje i rad inih ustanova pratimo unutar zasebnih pojmova 'specijalne knjižnice' i 'privatni arhivi' koje na prvome mjestu služe zadovoljenju potreba korisnika institucije u kojoj se nalaze.

Polazište rada temelji se na distinkciji između arhivskog gradiva i knjižnične građe, nakon čega se na primjeru gradiva knjižnica i arhiva javnih institucija i rimokatoličke crkve obrađuju razlike u prikupljanju, obradi i prezentaciji gradiva. Nakon polaznih definicija i primjera u radu se analizira odnos zakonodavstva i struke prema crkvenim arhivima i knjižnicama u Hrvatskoj. Što su crkvene knjižnice i arhivi, kakva je njihova povijest, što prikupljaju te kako su organizirani samostani i župe predočeno je i objašnjeno u četvrtom poglavlju. Povijesni nastanak arhiva i knjižnica u župama i samostanima obrađen je kroz peto poglavlje, pomoću sačuvanih kanonskih vizitacija i dostupnih izvora. U šestom poglavlju istraženi su arhivi i knjižnice župnih i samostanskih zajednica u Vukovarsko-srijemskoj županiji putem anketnog upitnika.

Cilj je ovoga rada predstaviti i analizirati stručni i zakonodavni pristup arhivima i knjižnicama župa i samostana te pokušati predstaviti trenutne prilike u župnim i samostanskim arhivima i knjižnicama rimokatoličkih zajednica na području Vukovarsko-srijemske županije.

¹Razum, Stjepan. Kako urediti župni arhiv?. // Arhivski vjesnik , 44(2001). str. 196.

2. Distinkcija između arhivskog gradiva i knjižnične građe

Termin baštinske institucije ili institucije pamćenja, iako u literaturi još uvijek jednoznačno ne definiran, odnosi se u prvom redu na arhive, knjižnice i muzeje, odnosno na društveno uvjetovane, javno korisne ustanove koje: „odabiru, prikupljaju, čuvaju, obrađuju i daju na korištenje raznovrsno gradivo koje ima iznimno kulturno, umjetničko, znanstveno, ekonomsko, pa i političko značenje i vrijednost za određenu zajednicu.“² U hrvatskoj literaturi za potonje napisane institucije rabi se akronim AKM (arhivi, knjižnice i muzeji), dok se u literaturi engleskog govornog područja koriste akronimi LAM (Libraries, Archives, Museums) i GLAM (Galleries, Libraries, Archives, Museums).³ Danas se temeljne zadaće i funkcije, organizacijske strukture, korisnici i vrsta građe razlikuju u većoj ili manjoj mjeri u svakoj od institucija, no njihovo je zajedničko poslanje oduvijek bilo sačuvati i zaštititi građu koju čuvaju te ju učiniti dostupnom korisnicima.⁴

Arhivi i knjižnice tijekom vremena, a pod utjecajem različitih izvanjskih čimbenika, razvijali su se u različitim, ali ne i dijametralno suprotnim smjerovima.⁵ Prve su zbirke, one nastale na području Mezopotamije⁶, ističe Aleksandar Stipčević, identificirane kao arhivi-knjižnice. Naime, „Sumerani i drugi narodi Srednjeg Istoka u istim su prostorijama čuvali pločice bez obzira na njihov sadržaj, osim što su ih iz praktičnih razloga smještali u određene stručne skupine. Zbog toga možemo te zbirke u velikoj većini slučajeva označiti kao arhive-knjižnice, a samo se u iznimnim slučajevima radi o čistim arhivima ili pak o čistim knjižnicama.“⁷ Osim praktičnih razloga, Sanjica Faletar Tanacković navodi da su slaba pismenost ljudi toga doba i

² Faletar Tanacković, Sanjica; Aparac-Jelušić, Tatjana. Ishodišta za proučavanje međudnosa baštinskih ustanova u 20. stoljeću: počeci teorijskih promišljanja. // *Libellarium* 3, 2(2010), str. 184.

³ Danas se arhivi, knjižnice i muzeji proučavaju unutar znanstvenog područja informacijskih znanosti.

⁴ Usp. Faletar Tanacković, Sanjica. Modeli suradnje hrvatskih baštinskih ustanova, Doktorska disertacija. Zagreb, 2009. str. 1.

⁵ Usp. Isto. str. 71.

⁶ Na području Mezopotamije u nekadašnjem gradu Nipuru, arheolozi su u 19. stoljeću pronašli oko 5400 glinenih pločica na kojima su između ostalog matematički, medicinski i astrološki tekstovi. Preuzeto iz: Pelc, Milan. *Informacijska kultura visokorazvijenih civilizacija starog svijeta*. // *Pismo-knjiga-slika: uvod u povijest informacijske kulture*. Zagreb: Golden marketing, 2002. str. 24.

⁷ Stipčević, Aleksandar. *Stare kulture Srednjeg istoka*. // *Povijest knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985. str. 23.

velika vrijednost materijala na kojemu se pisalo, uvjetovali okupljanju pločica u istim prostorijama.⁸ U grčko i rimsko doba, knjižnice i arhivi središta su intelektualnog života. Iako je građa⁹ i dalje smještena u istim prostorijama, poznata nam je činjenica da je u Aleksandrijskoj knjižnici postojala posebna prostorija za arhivsko gradivo (*tablinum*), kao i djelo *Pinakes* u 120 knjiga, koje se smatra katalogom i bibliografijom, a služilo je za pronalaženje građe u knjižnici.¹⁰ U srednjem vijeku, 'oaze pismenosti' postaju samostani, biskupije i katedrale. U istima se čuvala građa namijenjena pretežito za liturgiju i poučavanje puka kršćanskoj vjeri, a smještala se i čuvala u zbirnkama, bez posebnog odvajanja. Razlog toga leži u činjenici da se komunikacija u Europi i dalje u većoj mjeri odvijala usmenim putem, jer je razina pismenosti stanovništva bila iznimno niska pa i nije bilo prave potrebe za odjeljivanjem zbirki, koje su koristili isključivo redovnici i poneki istaknuti velikaši. Intelektualnim preporodom, u razdoblju humanizma i renesanse, knjižnice i arhivi, odnosno sama građa postaje nositeljicom novih ideja i misli. No, konceptualna, a potom i fizička podjela između onoga što bismo danas nazvali arhivskom i knjižničnom građom, nije postojala.¹¹ Tek će se krajem 18. stoljeća zbirke knjiga, predmeta i spisa polako početi fizički razdvajati. Razdvajanje zbirki uslijedilo je osnivanjem sve većeg broja sveučilišnih i nacionalnih knjižnica, ali i institucionaliziranjem arhiva kao posebnih ustanova.¹² Potpuno razdvajanje i afirmiranje različitosti knjižnične naspram arhivske građe dogodilo se u 19. stoljeću, dok 20. stoljeće polako zahvaća pojava informacijsko-komunikacijskih tehnologija, koje će do danas pokušati brisati nastale granice i usmjeravati baštinske institucije prema umreženom prostoru.

Arhivi i knjižnice danas su znanstvene, odgojne, obrazovne, društvene i kulturne ustanove, koje omogućuju pristup informacijama. Kao baštinske institucije, kako ih najčešće prikazujemo, trajno za potrebe društva brinu o kulturnim dobrima. Kulturna se dobra, to jest kulturna se

⁸ Usp. Faletar Tanacković, Sanjica. Nav. dj. str. 10.

⁹ U grčko i rimsko doba građa je poprimila nova materijalna obilježja, odnosno bilježila se je na papirusu, metalnim pločicama i listovima od palme.

¹⁰ Usp. Hebrang Grgić, Ivana. Kratka povijest knjižnica i nakladnika. Zagreb: Naklada Ljevak, 2018. str. 35.

¹¹ Usp. Faletar Tanacković, Sanjica. Nav. dj. str. 17.

¹² Institucionalizacija i modernizacija arhiva, osobito na području Hrvatske, u potpunosti je zahvatila arhivsku struku tek u drugoj polovici 19. stoljeću. No, pod utjecajem Francuske revolucije proces kreće već u 18. stoljeću.

baština¹³ različito obrađuje, akumulira, čuva i daje na korištenje unutar arhiva i unutar knjižnica. Iz tog razloga mnogi teoretičari s područja informacijski i komunikacijskih znanosti problematiziraju sličnosti i razlike. O sličnostima i razlikama arhiva i knjižnica autori počinju pisati 30-ih godina 20. stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama.¹⁴ Iako, Sanjica Faletar Tanacković ukazuje da je još 1910. godine, u Bruxellesu pod pokroviteljstvom Belgijskog udruženja arhivista i knjižničara, održan međunarodni skup koji je oko zajedničkih tema okupio knjižničare i arhiviste te u povijesti ostao zabilježen kao izuzetno važan za obje profesije.¹⁵ Nadalje autorica navodi da je jedan od najranijih autora J. M. Scammel, 1939. godine upozoravao da se: „nearhivisti (a pod tim terminom autor podrazumijeva knjižničare) koji se brinu o arhivskom gradivu moraju informirati o arhivima i njihovim praksama.“¹⁶ Nakon Scammela, M. C. Norton iste je godine naglasila: „da među arhivskim i knjižničnim tehnikama postoje korjenite razlike, ali i značajne sličnosti.“¹⁷ Ista autorica, ističe kako se knjižnice i arhivi najviše poklapaju u području službenih dokumenata s obzirom na to da ih obje institucije prikupljaju, no da je pristup u obradi tih dokumenata sasvim suprotan. U sljedećih deset godina u stručnim časopisima arhivista i knjižničara povremeno su se objavljivali prilozi autora u kojima se pojašnjavao odnos te sličnosti i razlike između arhiva i knjižnica.¹⁸ To su radovi H. Kahn i R.W. Church, koji su se slagali da knjižničarska praksa može u određenim dijelovima poslužiti kao model arhivistima. No, arhivi i knjižnice i dalje se moraju voditi različitim načelima i primjenjivati različite tehnike rad.¹⁹ Dakle, prvi radovi koji problematiziraju odnos arhiva i knjižnica, nastali su kao odgovor knjižničara i arhivista iz prakse. Godine 1956. teoretičar T. R. Schellenberg u trećem poglavlju knjige *Modern archives: principles and techniques*, navodi razlike između arhivističke i knjižničarske struke. Prema Schellenbergu razlike između arhiva i knjižnica temelje se na dvije činjenice: „prva leži u

¹³ Kulturnu baštinu definiramo kao: „kulturna dobra materijalne ili nematerijalne baštine čovječanstva naslijeđena iz prošlosti te prirodna dobra“. Preuzeto iz: Proleksis enciklopedija. // Kulturna baština. URL: <http://proleksis.lzmk.hr/143472/>. (2019-03-23)

¹⁴ Usp. Faletar Tanacković, Sanjica; Aparac-Jelušić, Tatjana. Nav. dj. str. 185.

¹⁵ Usp. Isto.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Usp. Faletar Tanacković, Sanjica; Aparac-Jelušić, Tatjana. Nav. dj. str. 186.

¹⁹ Isto. str. 187.

načinu postanka materijala, a druga u načinu na koji je građa došla u posjed tih ustanova.“²⁰ Prva činjenica odnosi se na to da je arhivska građa u uskoj vezi s funkcijama upravnih vlasti ili neke druge organizacije, dok je knjižnična građa stvorena u prvom redu u kulturne, znanstvene i obrazovne svrhe. Drugu činjenicu Schellenberg objašnjava navodeći da su arhivi mjesta koja primaju, dok su knjižnice mjesta koja sakupljaju građu. Nakon Schellenberga, 1976. godine, pojavljuje se knjiga *Archive-library* u kojoj se raspravlja o zajedničkim interesima arhivske i knjižnične profesije. Knjiga predstavlja jedinu bibliografiju radova o odnosima arhiva i knjižnica u tom vremenu. Tek će se 1980-ih godina pojaviti autori-muzealci koji se pridružuju promišljanjima o sličnostima i razlikama AKM institucija.

Distinkciju između arhivske i knjižnične građe problematizirao je i Krešimir Nemeth u članku *Arhivska građa* objavljenom u *Priručnik iz arhivistike*. Nemeth prvo razlučivanje vidi u svrsi kojoj je predmet služio, a ne u sadržaju i formalnim odlikama.²¹ Tako Nemeth zaključuje „knjige imaju literarnu svrhu, one saopćuju, podučavaju, dok arhivalije prvotno služe pravnim ili poslovnim svrhama.“²² Druga razlika prema Nemethu je ujedno i najvažnija razlika, a odnosi se na to da se svaka knjiga može ponuditi bilo kojoj knjižnici, dok arhivska jedinica pripada uvijek određenoj cjelini. Iako se na prvi pogled čini prilično logična tvrdnja, u suštini tomu nije tako. Svaka se knjiga naime može ponuditi bilo kojoj knjižnici, no svaka knjiga zbog različitih vrsta knjižnica, a samim time i građe unutar nje, ne pripada ili nije potrebna svakoj knjižnici. Naposljetku, Nemeth navodi zadnju razliku prema kojoj knjige u knjižnici ne stoje ni u kakvoj međusobnoj vezi, dok svežnjevi spisa tvore usko isprepletenu zajednicu predmeta istog podrijetla.

U knjizi *Archives and library administration: divergent traditions and common concerns* objavljenoj 1986. godine u kojoj se nalaze poglavlja koja je objedinio Lawrence J. McCrank, pokušava se istražiti i pojasniti različitost i sličnost arhiva i knjižnica s posebnim naglaskom na arhivske knjižnice. No, najpoznatiju kritičku analizu odnosa arhiva i knjižnica u članku *Improving archives-library relations: User-centered solutions to sibling rivalry* napisao je W.

²⁰ Schellenberg, T. R. Arhivi i biblioteke. // *Modern archives: principles and techniques*. Chicago, Ill. : Society of American Archivists, 1996. str. 14.

²¹ Usp. Nemeth, Krešimir. Arhivska građa. // *Priručnik iz arhivistike*. / glavni urednik Bernard Stulli . Zagreb: Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, 1977. str. 26.

²² Isto.

J. Maher. Maher zaključuje kako arhivi i knjižnice unatoč razlikama moraju zajednički zaobići zadane granice.

Osim navedenih autora i djela postoje noviji članci koji su problematizirali sličnosti i razlike AKM institucija. Članak *Museums, Archives, and Libraries: Estranged Siblings* počiva na mišljenju kako se sve tri institucije (arhivi, knjižnice i muzeji) u suštini bave upravljanjem informacijama, imaju zajednički obrazovni fokus preko neformalnog obrazovanja te da pokušaji razgraničenja triju institucija samo potvrđuju njihove sličnosti.²³ J. Trant u članku *Emerging Convergence? Thoughts on museums, archives, libraries and professional training* objašnjava kako različitosti samih zbirki i korisnika, odnosno prirode građe i potencijalnih posjetitelja unutar arhiva, knjižnica i muzeja, utječe na pristup obrazovanju stručnjaka koji se spremaju za rad u baštinskim institucijama. Također, napominje sličnost krajnjih uloga koje pripadaju AKM ustanovama važnih za njihovu održivost, a danas osobito vidljivu u digitalnom okruženju.²⁴ Howard Besser u članku *The Museum-Library-Archive* naglašava mogućnost većeg približavanja institucija jedne drugoj u online okruženju, no i dalje ističe temeljne razlike kao što su: misija, prikupljanje različite građe, organizacija i odnos prema korisnicima.²⁵

Potrebno je uz Nemetha istaknuti i ostale hrvatske autore koji su pokušali opisati navedene distinkcije kao i *Preporuku o razgraničenju građe između arhiva, biblioteka i muzeja* iz 1961. godine. U taj se preporuci navodi potreba za raspodjelom građe s obzirom na karakter same građe i ustanove, kako bi se osigurao što bolji pregled i korištenje za korisnike.²⁶ Muzeolog Ivo Maroević u dvama člancima polazi od samog razumijevanja strukture kulturne informacije, o kojoj više piše Miroslav Tuđman u knjizi *Struktura kulturne informacije*. Prema Maroeviću građu sakupljenu unutar arhiva, knjižnica i muzeja čine predmeti koji su zapravo komunikacijski objekti. Ti objekti služe komuniciranju određenih informacija ili poruka koje

²³ Usp. Museums, Archives, and Libraries: Estranged Siblings. URL: <http://freepages.rootsweb.com/~gilliamgibbs/genealogy/writings/musarchlib.html>. (2019-03-23)

²⁴ Usp. Trant, J. Emerging Convergence? Thoughts on museums, archives, libraries and professional training. // *Museum Management and Curatorship* 24, 4(2009). URL: <http://www.archimuse.com/papers/trantConvergence0908-final.pdf>. (2019-03-23)

²⁵ Usp. Besser, Howard. The Museum-Library-Archive. URL: <http://www.nyu.edu/tisch/preservation/program/04spring/chin-libraries.html>. (2019-03-23)

²⁶ Usp. Preporuka o razgraničenju građe između arhiva, biblioteka i muzeja. // *Arhivi i arhivsko gradivo: Zbirka pravnih propisa 1828-1997.* / priredio Marijan Rastić. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 1998. str. 111-112.

se čuvaju ili su pridodane pojedinim primjercima ili skupinama građe²⁷, dok druge razlike pokušava objasniti pomoću semiološke analize znaka.²⁸ Osim Maroevića, o sličnostima i razlikama arhiva i knjižnica pisale su Sanjica Faletar Tanacković²⁹ i Tatjana Aparac-Jelušić³⁰. Obje se autorice u svojim radovima, osim pregleda temeljne literature osvrću i na moguće modele suradnje između baštinskih institucija.

Naposljetku treba naglasiti da između arhiva i knjižnica, odnosno informacijskih resursa koje prikupljaju, obrađuju, čuvaju i daju na korištenje postoje razlike u vidu prirode, oblika i konteksta u kojem građa nastaje. No, za obje je vrste ustanova zajednički³¹ imenitelj briga o zabilježenoj informaciji te kako Breda Karun ističe: „Izvore kulturne baštine čuvaju knjižnice, arhivi i muzeji, pred kojima se nalazi važan zadatak da razvijaju partnerske odnose i suradnju na temelju primjene jedinstvene standardizacije i digitalizacije, u cilju širokog pristupa vrijednoj građi.“³²

Razlike i sličnosti arhiva i knjižnica vidljive su i kada usporedimo načine rada državnih i crkvenih arhiva i knjižnica, kao predstavnika javnih i privatnih ustanova. Javne i crkvene institucije³³ ustanove su koje djeluju u okviru svojih djelokruga, zakona i propisa. Premda se u

²⁷ Usp. Maroević, Ivo. Problemi identifikacije i obrade kulturnih informacija: [U muzejima, knjižnicama i arhivima]. // 2. i 3. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2000. str. 17.

²⁸ Usp. Maroević, Ivo. Fenomen kulturne baštine i definicija jedinice građe. // 1. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998. str. 5.

²⁹ Autorica doktorske disertacije *Modeli suradnje hrvatskih baštinskih ustanova*, Sanjica Faletar Tanacković, o sličnostima i razlikama između arhiva i knjižnica piše kroz prva poglavlja, uvelike naglašavajući mogućnosti suradnje ustanova.

³⁰ Tatjana Aparac-Jelušić u knjizi *Teorijske osnove knjižnične znanosti* naglašava, kako je „za razliku od originalna muzejskog predmeta, pa tako i originalna muzejskog spisa, knjižnični je predmet – *knjiga* – replikabilan u svojoj materijalnoj pojavnosti.“ Ali i da je korištenje arhivskog gradiva i knjižnične građe, gotovo uvijek, potaknuto zahtjevom korisnika, za razliku od muzejskih predmeta. str. 163

³¹ Kao primjer zajedništva ističe se knjižnica i arhiv u Kanadi (LAC, Library and Archives Canada). Vidi više na: URL: <http://www.bac-lac.gc.ca/eng/Pages/home.aspx>. (2019-03-24)

³² Karun, Breda. Kulturna baština-zajednički imenitelj biblioteka, arhiva i muzeja. // *Bosniaca*, 12(2007). str. 63.

³³ U ovom se radu pojmovi crkvene institucije, vjerske zajednice i knjižnice i arhivi vjerskih zajednica, odnose na pripadnost Katoličkoj crkvi.

literaturi na području informacijskih znanosti obrađuju teme koje se odnose na sređivanje i predstavljanje kulturne baštine crkvenih institucija, ponajprije arhiva i knjižnica redovničkih zajednica (franjevaca i dominikanaca) i ponekih arhiva i knjižnica župa, stručnih i znanstvenih radova ipak manjka. Stoga će se u daljnjem dijelu poglavlja pokušati prepoznati osnovna preklapanja i razilaženja u organizaciji rada na primjerima Državnog arhiva u Vukovaru, Gradske knjižnice i čitaonice u Vinkovcima i Središnjeg nadbiskupijskog arhiva i knjižnice u Đakovu.

Prva razlika koja se može opaziti je mogućnost osnivanja i nadležnost u kojoj su navedene institucije. Javna se ustanova osniva za obavljanje djelatnosti ili dijela djelatnosti kao javna služba i mogu je osnovati Republika Hrvatska, općina, grad, županija i Grad Zagreb, druga fizička i pravna osoba te jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, dok je nadležnost javnih ustanova unutar Ministarstva, u čijem je djelokrugu nadzor nad obavljanjem djelatnosti.³⁴ Tako su Državni arhiv u Vukovaru (DAVU) i Gradska knjižnica i čitaonica u Vinkovcima (GKVK) u upravnom smislu pod nadležnosti Ministarstva kulture, odnosno u stručnoj nadležnosti Hrvatskog državnog arhiva i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, dok su osnivači Republika Hrvatska za DAVU i Grad Vinkovci za GKVK. S druge strane crkvene institucije osniva Katolička crkva ili njena niža tijela u čijoj su i nadležnosti. Time su Središnji nadbiskupijski arhiv i knjižnica u sastavu Nadbiskupijskog ordinarijata (arhiv) i Katoličko bogoslovnog fakulteta (knjižnica), odnosno Đakovačko-osječke nadbiskupije koja je ujedno i osnivač i pravni nadzor.³⁵ Ipak, obje su navedene crkvene institucije jednim dijelom, koji se odnosi na stručna pitanja, pod ingerencijom javnih, državnih ustanova.

Pošto obje ustanove djeluju kroz različita poslanja i razvojne procese, tako je i briga o prikupljanju, obradi i prezentaciji knjižničnog i arhivskog gradiva različita. Državni arhiv u Vukovaru prikuplja građu nastalu djelovanjem i radom javnih službi i fizičkih osoba koje imaju javne ovlasti te obavlja cjelokupnu arhivsku djelatnost na teritorijalnom području Vukovarsko-srijemske županije³⁶, dok Središnji nadbiskupijski arhiv u Đakovu prikuplja građu šire i uže katoličke crkvene provenijencije, to jest arhivsku građu nastalu djelovanjem crkvenih ustanova

³⁴ Usp. Zakon o ustanovama. // Narodne novine, 35(2008). URL: <https://www.zakon.hr/z/313/Zakon-o-ustanovama>. (2019-03-24)

³⁵ Usp. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica. // Narodne novine, 73(2013). URL: <https://www.zakon.hr/z/284/Zakon-o-pravnom-polo%C5%BEaju-vjerskih-zajednica>. (2019-03-24)

³⁶ Usp. Djelatnost i teritorijalna nadležnost arhiva. // Državni arhiv u Vukovaru. URL: http://www.davu.hr/djelatnost_i_teritorijalna_nadleznost_arhiva.php. (2019-03-24)

ili osoba u službi crkve, a arhivsku djelatnost obavlja za područje Slavonije, odnosno za Katoličku crkvu u Slavoniji.³⁷ Obrada arhivskog gradiva u DAVU vrši se sukladno *Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima*, to jest obavlja se unutar ustrojbene jedinice Odjel za obradu i sređivanje arhivskog gradiva, koja: „sređuje i obrađuje arhivsko gradivo u arhivu u skladu s temeljnim načelima arhivske struke, sastavlja i objavljuje obavijesna pomagala za arhivske fondove i zbirke, provodi mjere zaštite arhivskog gradiva u arhivu i skrbi za njegovu sigurnost.“³⁸ Središnji nadbiskupijski arhiv u Đakovu obradu arhivskog gradiva vrši prema *Uredbi o crkvenim arhivima* i *Zakoniku kanonskog prava* u kojima se nalažu poslovi sređivanja arhivske građa, popisivanja, sastavljanja i dopunjavanja inventara arhiva, čuvanja građe od oštećenja, nestanka i uništenja³⁹, čuvanja isprava i spisa raspoređenih određenim redom, brižljivo zatvorenih za koje se sastavlja imovnik ili popis isprava koje se nalaze u arhivu s kratkim sadržajem spisa.⁴⁰ Osim toga, arhiv pokušava u skladu s mogućnostima obradu gradiva vršiti prema arhivskim standardima, no to često u ovim vrstama arhiva nije slučaj.⁴¹ Svoju djelatnost prezentiranja gradiva Državni arhiv u Vukovaru prilagođava vremenu digitalizacije i informacijskih tehnologija. Tako je u suradnji s Gradskim muzejom u Vukovaru uspostavio virtualnu platformu *Topoteka Vukovar* s težnjom da se stvaratelji povijesti povežu s baštinskim ustanovama.⁴² Topoteka predstavlja pojednostavljene puta do arhivskih dokumenata i drugih povijesnih izvora te istraživačima i drugim zainteresiranim nudi najreprezentativniji materijal na jednom mjestu u digitalnom obliku. Ovim projektom olakšava se istraživanje, a ujedno i štiti izvorno arhivsko gradivo od učestalog korištenja. Uz Topoteku, arhiv organizira razne izložbe, predstavljanja i promocije. S druge se strane arhivsko gradivo iz Središnjeg nadbiskupijskog arhiva u Đakovu javnosti prezentira kroz malobrojne članke u kojima se iznose najzanimljivije

³⁷ Usp. Uredba o crkvenim arhivima. // Arhivi i arhivsko gradivo: Zbirka pravnih propisa 1828-1997. / priredio Marijan Rastić. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 1998. str. 193

³⁸ Ustroj arhiva. // Državni arhiv u Vukovaru. URL: http://www.davu.hr/ustroj_arhiva.php. (2019-03-24)

³⁹ Usp. Uredba o crkvenim arhivima. Nav. dj. str. 195

⁴⁰ Usp. Kancelar i drugi bilježnici te arhivi. // Zakonik kanonskog prava s izvorima. Zagreb: Glas Koncila, 1996. str. 245.

⁴¹ Prostori Središnjeg nadbiskupijskog arhiva u Đakovu uređeni su prema većini propisanih i prihvaćenih standarda. No, arhivska pomagala ne postoje te vrednovanje arhivskog gradiva do danas nije provedeno. Preuzeto iz: Dolančić, Vlatko; Bulat, Krešimir. Središnji nadbiskupijski arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije – predstavljanje, stanje i perspektive. // Arhivi vjerskih zajednica u Hrvatskoj – stanje i perspektive. / urednica Nataša Mučalo. Šibenik: Državni arhiv; Zadar: Državni arhiv; Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015. str. 90-91.

⁴² Usp. Topoteka Vukovar. URL: <https://vukovar.topoteka.net/>. (2019-03-24)

i nepoznate činjenice o sadržaju gradiva koje se u njemu čuva.⁴³ GKVK i Središnja nadbiskupijska knjižnica prvenstveno se razlikuju po namjeni i sadržaju knjižničkog fonda. GKVK prikuplja i obrađuje građu za potrebe građana grada Vinkovaca sa širom funkcijom matičnosti na području Vukovarsko-srijemske županije⁴⁴, dok Središnja nadbiskupijska knjižnica prikuplja i obrađuje građu pretežito religioznog, teološkog i liturgijskog sadržaja za potrebe klera i studenata teologije. Dakle, glavne razlike ovih knjižnica su različiti krajnji korisnici, vrsta knjižnične građe i pripadnost različitim kategorijama knjižnica. Prezentiranje građe u ovim knjižnicama u znatnoj mjeri je slično te su obje knjižnice uređene prema pravilima knjižničarske struke.

Iako su navedene razlike u krajnjoj svrsi, to jest davanju određene, potrebne informacije korisniku minimalne, ipak ih praksa i struka naglašavaju samim time što su prema zakonima i o knjižnicama i o arhivima podijeljene u različite vrste.

Kao neprofitne organizacije djeluju sve četiri institucije. Također, sve četiri ustanove djeluju na području kulture i obrazovanja, odnosno zalažu se za poučavanje i promicanje kulturnog i obrazovnog napretka zajednice. Ove činjenice osobito su naglašene od strane crkve putem Papinskog vijeća za kulturu i na Drugom vatikanskom saboru⁴⁵ te od strane Ministarstva kulture svakodnevnim radom na unapređenju kulture i kulturnih djelatnosti. Sličnosti u prikupljanju, obradi i prezentaciji građe, točnije samoj organizaciji rada vezuju se na spomenute različitosti. Tako, navedene institucije prikupljaju, obrađuju i prezentiraju arhivsko gradivo i knjižničnu građu, u širem smislu tih riječi, za potrebe postojećih i budućih korisnika, odnosno izvršavaju funkcionalno slične, ali suštinski suprotne zadatke i poslove, koji se ogledaju upravo u njihovim specifičnostima građe, korisnika i vrste samih institucija.

3. Odnos zakonodavstva i struke prema crkvenim arhivima i knjižnicama

Suvremeno je hrvatsko društvo sekularnog karaktera što podrazumijeva odijeljenost crkve i države. No, na temelju *Ustava Republike Hrvatske* vjerske su zajednice pod zaštitom i

⁴³ Vidi više na: URL:

https://hrcak.srce.hr/search/?show=results&stype=1&c%5B0%5D=article_search&t%5B0%5D=Vlatko+Dolan%4%8Di%4%87. (2019-03-24)

⁴⁴ Usp. Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci. URL: <http://knjiznice.nsk.hr/vinkovci/o-knjiznici-2/opci-podatci/>. (2019-03-24)

⁴⁵ Vidi više u: Šarić, Anto. Svećenik i kultura. // Crkva u svijetu 39, 4(2004). str. 508-520.

pomoći države (čl. 41.).⁴⁶ Osim *Ustava* i druge legislativne državne norme odnose se na rad vjerskih ustanova. Tako u pravnom kontekstu vezano uz zaštitu kulturnog dobra crkvene knjižnice i arhivi potpadaju pod nekoliko zakonskih odredbi knjižnične i arhivske struke. S druge strane sama struka uz zakonodavne regule pokušava, još uvijek zatvorene arhive i knjižnice vjerskih zajednica potpomagati radom, ponajprije na fizičkoj zaštiti i sređivanju građe unutar njih, jer je ista od iznimnog javnog značaja.

Možemo reći kako su se arhivsko zakonodavstvo i arhivska struka razvijali usporedno jedna s drugom, a usporedno s njima i njihov odnos prema crkvenim arhivima. Danas je arhivska struka i djelatnost pravno normirana u *Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima*, koji je na snazi od srpnja 2018. godine prema kojemu crkveni arhivi i pripadajuća im građa imaju status privatnih, specijaliziranih arhiva, to jest njihova građa definira se kao privatna (čl. 29. i 31.). No, nadzor države nad tim je arhivima bio i u prošloj arhivskoj legislativi. U prošlosti je najprije državna uprava, a potom i organizirana državna arhivska služba pratila i nadzirala rad crkvenih arhiva.⁴⁷ Nadziranje i interes za ovu građu ogleda se u njenoj vrijednosti, koja je od najšireg značaja, odnosno u mnogim su europskim zemljama brojni važni povijesni zapisi ostali sačuvani upravo u crkvenim arhivima.⁴⁸ Tako je jedna od prvih zakonskih regulativa, ona iz 1950. godine (*Opći zakon o državnim arhivima*) isticala kako se arhivska građa može nalaziti i u specijalnim, crkvenim arhivima (čl. 3 i čl. 6). *Zakon o zaštiti arhivske građe i arhiva* iz 1962. godine prvi je sustavan i cjelovit propis o arhivskoj djelatnosti i arhivskoj službi u Hrvatskoj⁴⁹, koji „u člancima od 22. do 25. regulira obveze posjednika privatnog gradiva kako bi bilo adekvatno zaštićeno.“⁵⁰ Nakon toga doneseno je *Uputstvo o preuzimanju arhivske građe* od građansko pravnih osoba i građana 1963. godine, koje „govori o načinima i postupku preuzimanja privatnog arhivskog gradiva u arhive.“⁵¹ *Opći zakon o arhivskoj građi* iz 1964. godine također

⁴⁶ Usp. Ustav Republike Hrvatske. // Narodne novine, 5(2014). URL: <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske> (2019-03-26)

⁴⁷ Usp. Kušen, Dražen. Arhivi vjerskih zajednica u Sjevernoj Hrvatskoj. Razvoj, tipologija, sadržajni značaj, Doktorski rad. Zagreb, 2011. str. 33.

⁴⁸ Usp. Isto. str. 22

⁴⁹ Usp. Ivanović, Jozo. Arhivsko i srodno zakonodavstvo. // Priručnik iz arhivistike. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010. str. 246.

⁵⁰ Kuk, Elizabeta. Prikaz suvremenog pravnog uređenja zaštite privatnog arhivskog gradiva izvan arhiva. // Arhivi u Hrvatskoj – (retro)spektiva: 5. kongres hrvatskih arhivista / urednik Silvija Babić. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2017. str. 150.

⁵¹ Isto.

ističe segment privatnog gradiva, ovoga puta u svrhu zaštite. Nakon toga donesen je *Zakon o zaštiti arhivske građe i arhivima* 1965. godine koji je revidiran 1986. i u njegovim se člancima propisuje zaštita privatnog gradiva (građanskih pravnih osoba i građana). Dakle, do 1990. godine privatnim se arhivskim gradivo smatralo gradivo u posjedu crkvenih institucija, građansko pravnih osoba i građana, dok je sve ostalo gradivo stvarano kao javno. Nakon 1990. godine promijenilo se društveno-političko uređenje države, a samim time i pravni okvir za arhive. „Zbog ovih promjena stvaratelji privatnog arhivskog gradiva brojniji su nego u razdoblju do 1990.-te godine.“⁵² Godine 1997. *Zakon o arhivskom gradivu i arhivima* prvi puta uređuje zasebno pravni okvir za imatelje i stvaratelje privatnog arhivskog gradiva. Prema tom zakonu privatnim arhivskim gradivo „smatra se arhivsko gradivo nastalo djelovanjem privatnih pravnih i fizičkih osoba, ukoliko nije nastalo u obavljanju javnih djelatnosti ili u obavljanju javne službe i ako nije u državnom vlasništvu.“⁵³ Također, zakonom iz 1997. predviđena je mogućnost osnivanja specijaliziranih i privatnih arhiva (sveučilišni arhivi, gospodarski arhivi, arhivi vjerskih zajednica, arhivi banaka i dr.), koji mogu prikupljati i čuvati arhivsko i registraturno gradivo nastalo radom svojih osnivača i drugih domaćih pravnih i fizičkih osoba⁵⁴, premda su u praksi svi ovi imatelji gradiva djelovali kao pismohrane.

Tako je ekstenzivna i obuhvatna regulativa (zakon se odnosi i na arhive i na arhivsko gradivo te uređuje odnose između privatnih i javnih stvaratelja i imatelja) istaknula formalno-pravni okvir djelovanja i rada crkvenih arhiva. Do ovog je pravnog normiranja arhivske službe u Hrvatskoj, a ujedno i odnosa prema crkvenim arhivima, došlo zbog „posljedica političkih prilika, i povijesti pojedinih zemalja, strukture uprave i nacionalnog zakonodavstva, financijskih mogućnosti, obrazovnog sustava i dotadašnje prakse čuvanja arhivskog gradiva.“⁵⁵ Tako su zemlje istočne i srednje Europe, koje su imale socijalističko društveno uređenje i pojam

⁵² Isto. str. 152.

„Sve su vjerske zajednice stekle status pravnih osoba tek na temelju Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1953. godine.“ Preuzeto iz: Kušen, Dražen. Arhivi vjerskih zajednica u kontekstu strategije sveobuhvatnog arhiva u Hrvatskoj. // *Arhivski vjesnik* 56(2013). str. 79.

⁵³ *Zakon o arhivskom gradivu i arhivima*, NN 105/97. // *Arhivi i arhivsko gradivo: Zbirka pravnih propisa 1828-1997.* / priredio Marijan Rastić. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 1998. str. 340. O privatnom arhivskom gradivu u navedenom zakonu vidi više u: Heđbeli, Živana. Privatno arhivsko gradivo. // *Arhivski vjesnik* 44(2001). str. 93-101.

⁵⁴ Usp. Isto.

⁵⁵ Kecskeméti, Charles. Integration of separated archives for the preservation of national memory. // *Arhivski vjesnik* 42(1999). str. 209.

društvenog vlasništva⁵⁶, prihvatile francuski model raširen na europskom kontinentu za koji je „karakterističan visok stupanj nadležnosti nacionalne (državne) arhivske službe nad zaštitom gradiva na lokalnoj razini i gradiva privatne provenijencije.“⁵⁷ Danas se kroz koncept sveobuhvatnog arhiva (*total archives*) pokušava „primjenjivati strategija djelovanja arhivske službe u Hrvatskoj, koja i nadalje u istom smislu nastavlja kreiranje i provođenje obrazovne, nadzorne i akvizicijske politike arhiva u Hrvatskoj s tendencijom dugoročne orijentacije.“⁵⁸ Prema toj politici arhivi vjerskih zajednica na već spomenutoj formalno-pravnoj razini u skladu s važećim arhivskim zakonom, ako se registriraju kao specijalizirani arhivi mogu uživati jednaka prava i mogućnosti, ali imaju obvezu djelovanja u istim stručnim uvjetima kao i javni arhivi.

Na međunarodnoj razini Međunarodno arhivsko vijeće (ICA, International Council on Archives) strateški djeluje prema arhivima. Vijeće provodi zajedničke inicijative i pruža potporu crkvenim arhivima kroz sekciju Arhivi crkava i vjerskih zajednica (SKR).⁵⁹ Također, u organizaciji ICA/SKR održava se međunarodna konferencija s ciljem razmjena iskustava u zaštiti, obradi, vrednovanju i prezentaciji kulturnog dobra koje se čuva u crkvenim ustanovama.⁶⁰ U Hrvatskoj se na toj razini održala Međunarodna konferencija pod nazivom „Arhivi vjerskih zajednica u Hrvatskoj - stanje i perspektive“ na kojoj se pokušalo kroz razna izlaganja i primjere iz prakse potaknuti uključivanje arhivista u procese zaštite arhivskog gradiva vjerskih organizacija.⁶¹ Osim toga, arhivska je struka po prvi puta 1984. godine predstavila gradivo koje se čuva unutar vjerskih zajednica, u pregledu *Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima SFRJ: SR Hrvatska*.⁶² Novi je pregled objavljen 2006. godine pod nazivom *Pregled Arhivskih fondova i zbirke Republike Hrvatske*. Pregled je nadopunjen

⁵⁶ Usp. Kušen, Dražen. Nav. dj. str. 21.

⁵⁷ Kecskeméti, Charles. Nav. dj. str. 209.

⁵⁸ Kušen, Dražen. Arhivi vjerskih zajednica u kontekstu strategije sveobuhvatnog arhiva u Hrvatskoj. // Arhivski vjesnik 56(2013). str. 76.

⁵⁹ Više na: International council on Archives. URL: <https://www.ica.org/en/international-council-archives-0> (2019-03-26)

⁶⁰ Usp. Kušen, Dražen. Arhivi vjerskih zajednica u Sjevernoj Hrvatskoj. Razvoj, tipologija, sadržajni značaj, Doktorski rad. Zagreb, 2011. str. 27.

⁶¹ Usp. Arhivi vjerskih zajednica u Hrvatskoj – stanje i perspektive: Međunarodna konferencija. / urednica Nataša Mučalo. Šibenik: Državni arhiv; Zadar: Državni arhiv; Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015. str. 5.

⁶² Vidi više u: Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ: SR Hrvatska. Beograd : Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1984.

popisom gradiva koje je u arhive vjerskih zajednica došlo darom, depozitom ili njihovim prikupljanjem, a sam Hrvatski državni arhiv proveo je postupak upisa u Evidenciju stvaratelja arhivskog gradiva u svojoj nadležnosti središnjih ustanova vjerskih zajednica.⁶³

Odnos zakonodavstva i struke prema knjižnicama vjerskih zajednica počiva na zaštiti građe koja je u njima pohranjena, osobito one koja je najvrjednija pa je često ozakonjena kao kulturno dobro, to jest u knjižnicama crkvenih redova te upravno teritorijalnih zajednica (nadbiskupija, biskupija, župa) čuvaju se neki od najvrjednijih rukopisnih i tiskanih izvora Hrvatske. Jedan od takvih zakona je *Zakon o bibliotečnoj djelatnosti i bibliotekama* iz 1973. godine, u kojemu se navodi da se na jedinstvene i rijetke primjerke knjiga i druge bibliotečne građe koja ima svojstvo spomenika kulture, primjenjuju i propisi o zaštiti spomenika kulture (čl. 7).⁶⁴ Ni u tekstu se *Zakona o knjižnicama* iz 1997.⁶⁵ godine nigdje točno izrijekom ne spominju crkvene knjižnice, no iste struka, a samim time i državna pravila, definiraju kao specijalne (čl. 8 Zakona o knjižnicama, NN 105/97). Time se knjižnice crkvenih institucija u članku 1 *Hrvatskog standarda za specijalne knjižnice* definiraju kao „samostalna knjižnica ili knjižnica u sastavu koja pokriva neku znanstvenu disciplinu ili određeno polje znanja odnosno područje specijalne djelatnosti. Tu spadaju knjižnice koje primarno pružaju usluge specifičnoj kategoriji korisnika ili primarno prikupljaju specifične oblike dokumenata ili knjižnice koje sponzorira neka ustanova u cilju zadovoljavanja potreba vezanih uz vlastito područje rada ili djelovanja. To mogu biti javne ustanove ili instituti; tijela državne vlasti ili uprave; javna, mješovita i privatna poduzeća; nevladine udruge; crkvene institucije te druge pravne i fizičke osobe koje obavljaju knjižničnu, dokumentacijsku i informacijsku djelatnost.“⁶⁶ Novi je *Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti* iz veljače 2019. godine osim uvrštavanja crkvenih knjižnica pod specijalne, naglasio segment zaštite građe u njima. Pa tako u članku 42 stoji da knjižnice vjerskih zajednica koje čuvaju građu svojstva kulturnog dobra mogu radi osiguranja skrbi zatražiti pomoć Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu ili druge javne ustanove koja

⁶³ Usp. Kušen, Dražen. Arhivi vjerskih zajednica u kontekstu strategije sveobuhvatnog arhiva u Hrvatskoj. // Arhivski vjesnik 56(2013). str. 87.

⁶⁴ Usp. Zakon o bibliotečnoj djelatnosti i bibliotekama. // Arhivi i arhivsko gradivo: Zbirka pravnih propisa 1828-1997. / priredio Marijan Rastić. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 1998. str. 206.

⁶⁵ Zakon o knjižnicama. // Narodne novine, 105(1997). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_10_105_1616.html. (2019-03-28)

⁶⁶ Hrvatski standardi za specijalne knjižnice. URL: <http://tinyurl.com/8la85od>. (2019-03-28)

obavlja poslove zaštite i očuvanja kulturnih dobara.⁶⁷ Indirektno se na crkvene knjižnice odnose i *Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara Republike Hrvatske* i *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe* prema kojima se utvrđuju vrste kulturnih dobara, mjere zaštite i očuvanja kulturnih dobara i mjere zaštite i očuvanja knjižnične građe.⁶⁸ U *Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* stoji da pokretno kulturno dobro može biti crkveni inventar i crkveni predmeti (čl. 8), dok *Pravilnik o zaštiti knjižnične građe* navodi mjere zaštite za knjižnice u sastavu.⁶⁹ Veliku važnost za crkvene knjižnice imaju Ministarstvo kulture, Hrvatsko knjižničarsko vijeće kao savjetodavno tijelo u Ministarstvu kulture te Hrvatsko knjižničarsko društvo kao nacionalna krovna strukovna udruga. Navedena tijela pružaju savjetodavnu i financijsku potporu istima.⁷⁰ Usporedno, knjižničarska struka za specijalne knjižnice, pa tako i knjižnice vjerskih zajednica ističe njihova najvažnija četiri segmenta: 1) problem specijalnih knjižnica vidljiv je u raznovrsnosti njihova financiranja, 2) velik utjecaj na specijalne knjižnice imaju matične ustanove, 3) specijalnu knjižnicu svjesno osniva i ulaže u njih organizacija kojoj će iste pridonositi svojim djelovanjem i 4) glavna zadaća specijalnih knjižnica je zadovoljavanje potrebe članova svoje matične ustanove.⁷¹ Prema tome knjižnice vjerskih zajednica uvelike ovise o Ordinariju, međutim te su knjižnice većinom zapostavljene. Razlog toga je jednim dijelom njihova zatvorenost od strane katoličkog svećenstva, a drugim ovisnost o struci i volonterima koji bi obavili posao sređivanja, ali i druge poslove. No, glavnu zadaću

⁶⁷ Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. // Narodne novine, 17(2019). URL: <https://zakon.hr/z/1925/Zakon-o-knji%C5%BEnicama-i-knji%C5%BEni%C4%8Dnoj-djelatnosti-2019>. (2019-03-28)

⁶⁸ Usp. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. // Narodne novine, 90(2018). URL: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara>. (2019-03-28) i Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine, 52(2005). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html. (2019-03-28)

⁶⁹ Crkvene su knjižnice u sastavu vjerskih zajednica.

⁷⁰ Usp. Krtalić, Maja; Čop, Tihomira; Hasenay, Damir. Organizacijske pretpostavke zaštite knjižne baštine u samostanskim knjižnicama. // *Libellarium* 3, 2(2010). str. 116-119.

⁷¹ Usp. Kesegić, Branka; Martek, Alisa. Knjižnica Hrvatskog državnog arhiva jučer, danas, sutra. // *Arhivski vjesnik*, 57(2014). str. 188 i 190, Kunštek, Dubravka. Specijalne knjižnice/informacijski centri u svijetu tranzicije. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 40, 1-2(1997). str. 108., Špac, Vesna; Martek, Alisa. Specijalne knjižnice i strategija razvoja. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56, 3(2013). str. 2 i Martek, Alisa. Bogatstvo knjižnih fondova u Državnim arhivima u republici Hrvatskoj i njihova zaštita. // *Knjižnice: kako i kamo dalje?: 12. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica / uredile Alisa Martek i Elizabeta Rybak Budić*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013. str. 16.

zadovoljenja potreba svojih članova ispunjavaju pošto građi i sama knjižnica predstavljaju centralno mjesto za promicanje duhovnog razvoja i obrazovanja klera.⁷² Na međunarodnoj razini potrebno je istaknuti dva udruženja: Američko udruženje specijalnih knjižnica (SLA, Special Libraries Association)⁷³ i Međunarodno udruženje crkvenih knjižnica (NCLA, National church Library Association)⁷⁴. Oba udruženja promiču i jačaju razvoj specijalnih knjižnica. U Hrvatskoj su sve veće knjižnice vjerskih zajednica potpomognute stručnim kadrom te su iste sređuju prema pravilima struke. Ovdje možemo navesti Metropolitanu, knjižnicu Zagrebačke nadbiskupije i Prvostolnog kaptola zagrebačkog koja slovi za najveću i najvrjedniju crkvenu knjižnicu u Hrvatskoj.⁷⁵

Crkva je također objavila nekoliko zakonodavnih propisa koji se odnose na arhive i knjižnice vjerskih zajednica. Prvotno su arhivi, odnosno njihovo osnivanje i rad, bili propisani unutar *Zakonika kanonskog prava*. Iako se u zakoniku ističe da se u svakoj kuriji uredi arhiv, u tom se zakoniku ipak šturo navode informacije o radu arhiva, ali se posebno naglašava mogućnost pristupa i postupanje s arhivskim gradivom (kanoni 487, 488, 489 i 491). No, do *Uredbe o crkvenim arhivima* iz 1973. godine, koja je propisala osnivanje i rad svih vrsta crkvenih arhiva (biskupijski i dijecezanski arhivi i arhivi dijecezanskih centralnih ustanova, kaptolski arhivi, dekanatski i župni arhivi, arhivi bratovština i pobožnih društava, arhivi redovničkih zajednica i arhivi ostalih crkvenih ustanova i organa)⁷⁶ zakonodavni su se propisi odnosili u većoj mjeri na matične knjige (*Zakonik kanonskog prava*, *Zakon o matičnim knjigama*, *Pravilnik o crkvenim maticama i uredskim knjigama*), jer je istima u povijesnim znanostima priznata velika vrijednost, kao izvoru prvog reda za rješavanje određenih problema narodnog razvitka kroz povijest.⁷⁷ Iako *Zakonik kanonskog prava* u svojim kanonima ne ističe osnivanje crkvene knjižnice, Hrvatska biskupska konferencija 2000. godine usvaja *Uredbu o crkvenim*

⁷² Usp. Siess, Judith A. Church or Synagogue Libraries. // The OPL sourcebook: a guide for solo and small libraries. Medford, N. J.: Information Today, 2001. str. 8.

⁷³ Special Libraries Association. URL: <http://slaagc.org/>. (2019-03-28)

⁷⁴ National Church Library Association. URL: <https://www.churchlibraries.org/> (2019-03-28)

⁷⁵ Više o Metropolitanu na: Metropolitanaska knjižnica. // Zagrebačka nadbiskupija. URL: <http://www.zg-nadbiskupija.hr/ucilista/metropolitanska-knjiznica>. (2019-03-28) i u: Razum, Stjepan. Biskupijski kaptolski i samostanski arhivi. Nadbiskupijski arhiv Zagreb i Metropolitanaska knjižnica Zagreb. // Arhivski vjesnik, 53(2010). str. 107-108

⁷⁶ Usp. Uredba o crkvenim arhivima. Nav. dj. str. 194.

⁷⁷ Usp. Karaman, Igor. Zaštita crkvenih matičnih knjiga na području bivše Jugoslavije. // Studije i prilozi iz arhivistike. Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1993. str. 80.

knjižnicama. Ta uredba definira pravni položaj, način rada i vrste crkvenih knjižnica.⁷⁸ Izuzev te, drugih uredbi nema, ako nisu interno propisane.

Osim navedenog Papa Ivan Pavao II. 1982. godine osnovao je Papinsko vijeće za kulturu kojemu je cilj uspostavljanje dijaloga između Crkve i kulture, dok je u Hrvatskoj 1996. godine potpisan ugovor između Svete stolice i Republike Hrvatske, koji u zasebnoj sekciji Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture, uspostavlja odnose Katoličke crkve i Hrvatske države za područje kulture, a samim time i odnos prema građi pohranjenoj u arhivima i knjižnicama vjerskih zajednica (čl. 13.).⁷⁹

Očigledno je da su crkveni arhivi i knjižnice pod dvojnog zakonodavnom regulativom, onom od strane Crkve i njenih nadležnih tijela kao svojih osnivača i onom od strane Ministarstva kulture, to jest regulativama knjižnične i arhivske zajednice vezanima uz stručna područja njihova rada. Također, ove su institucije osobito regulirale područje zaštite njihove građe, zbog njene vrijednosti.

Za razliku od viših središnjih upravnih tijela na hijerarhijskoj skali Rimokatoličke crkve, koja upravljaju radom i djelovanjem nižih upravnih jedinica, i uz poneke pravne akte države koji se dotiču rada crkve, pa tako i crkvenih arhiva i knjižnica unutar njih, župni i samostanski arhivi i knjižnice oslanjaju se na rad trenutnih župnika (svećenika) i redovnika.

4. Župni i samostanski arhivi i knjižnice

Vjerske su zajednice jedne od specifičnih stvaratelja i baštinika građe na području Hrvatske. Uvjetovane povijesnim i društvenim mijenama uspjele su sačuvati najvažnija i najvrjednija kulturna pisana i tiskana dobra i to zahvaljujući naporima mnogih svećenika i redovnika. No, dio je tih dobara kroz povijest uništen ili prenesen iz matičnih ustanova, osobito na području Slavonije. Bez obzira na to, župni i samostanski arhivi i knjižnice pokušavaju djelovati i održavati svoj rad na tim područjima.

⁷⁸ Usp. Uredba o crkvenim knjižnicama. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije : časopis za pastoralnu orijentaciju 129, 1(2001). str. 10.

⁷⁹ Usp. Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture. // Hrvatska biskupska konferencija. URL: <http://hbk.hr/ugovor-o-suradnji-na-podrucju-odgoja-i-kulture/>. (2019-03-27)

U Hrvatskoj Katolička crkva, organizacijski je podijeljena na metropolije, nadbiskupije i biskupije.⁸⁰ Hrvatska broji 15 nadbiskupija, koje čine tri metropolije zagrebačku (Zagrebačka nadbiskupija, Varaždinska biskupija, Požeška biskupija, Đakovačko-osječka nadbiskupija, Križevačka biskupija), splitsku (Splitsko-makarska nadbiskupija, Šibenska biskupija, Hvarska biskupija, Dubrovačka biskupija) i riječku (Riječka nadbiskupija, Krčka biskupija, Porečka i pulska biskupija, Gospićko-senjska biskupija), dok se biskupije dijele na dekanate, a dekanati na župe. Župa je prema Suvremenoj katoličkoj enciklopediji: „zajednica vjernika koja živi na određenom području unutar biskupije.“⁸¹ S druge strane *Zakonik kanonskog prava* definira župu kao: „određena zajednica vjernika trajno ustanovljena u partikularnoj Crkvi, za koju je pastirska briga, pod vlašću dijecezanskog biskupa, povjerena župniku kao njezinu vlastitom pastiru (kan. 515).“⁸²

U Hrvatskoj postoji oko 1500 župa, najmanjih crkvenih teritorijalnih jedinica, koje su se „kroz dugu povijest pokazale kao iznimno uspješnim i praktičnim organizacijskim modelom u crkvi.“⁸³ Ipak, današnji način shvaćanja župe, umnogome se razlikuje od strukture kakvu je imala u počecima, u vremenu prvih kršćanskih zajednica. U prvim stoljećima Crkvene povijesti pastoralni sustav bio je uglavnom onaj dijecezanski, a sami povjesničari Crkvenog prava ističu da se nešto pouzdanije može govoriti o župi na Istoku od 2. stoljeća, a na Zapadu tek od 4. stoljeća.⁸⁴ Također, u tim je vremenima, vremenima Prve Crkve, jedna od nepoznanica ostala shvaćanje riječi *župa*. Još nije jasno iz latinskog termina *paroecia*, kroz prvu tisuću godina Crkvene povijest, kada *paroecia* označava župu, a kada biskupiju i obratno.⁸⁵ No, do jasnog razgraničenja dolazi 313. godine proglašenjem Milanskog edikta kada je kršćanstvo postalo

⁸⁰ Usp. Marinović Bobinac, Ankica; Marinović Jerolimov, Dinka. *Kršćanske zajednice. // Vjerske zajednice u Hrvatskoj: kratka povijest, vjerovanja, obredi, hijerarhija, organizacija, članstvo, tradicija, običaji i blagdani.* Zagreb: Udruga za vjersku slobodu u RH; Prometej, 2008. str. 26.

⁸¹ Župa. // *Suvremena katolička enciklopedija / priredili Michael Glazier i Monika K. Hellwig.* Split: Marjan tisak, 2005. str. 338.

⁸² Župe, župnici i župni vikari. // *Zakonik kanonskog prava s izvorima.* Zagreb: Glas Koncila, 1996. str. 261.

⁸³ Nimac, Stipe. *Župa u povijesnim mijenama.* Lepuri: Ravnokotarski cvit, 2013. str. 5.

⁸⁴ Usp. Brkan, Jure. *Župe, kao-župe, župnici i župni vikari u crkvenom ustrojstvu do zakonika iz 1983. // Župa u zakonodavstvu Katoličke Crkve.* Split: Služba Božja, 2004. str. 17. i 18.

⁸⁵ Isto. str. 18.

Osim paroikia i paroecia, župe su se, ali tek u srednjem vijek, označavale i s riječju plebs „župna crkva, župa“. Preuzeto iz: Putanec, Valentin. *Primjer za srednjovjekovno značenje latinske riječi plebs „župna crkva, župa“ s hrvatskog terena. // Filologija, 10(1981).* str. 93.

službenom religijom. Župa je u tom razdoblju već formirana prema teritorijalnom načelu, ali se javila i potreba za boljom sustavnom organizacijom, stoga je kršćanstvo preuzelo organizacijski oblik najprije rimskog državnog uređenja i zakonodavstva, a potom i germanskog.⁸⁶ Tridentski koncil definitivno je odredio da župa bude dio biskupije, to jest da se sve biskupije razdijele na župe. Na tom je koncilu propisano i uvođenje župnog registra, drugim riječima popisivanje župljana po imenu, spolu, starosti i staležu. Bitne su se promijene za župu dogodile i u razdoblju apsolutizma. Od 17. do 18. stoljeća dogodila se reforma postojeći župa od strane Cara Josipa II. koji je nametnuo državnu kontrolu nad biskupijama i župama, a prvotno je dokidao samostane koji nisu bili u službi obrazovanja. U tom razdoblju župa je sustavno organizirana i određena veličinom.⁸⁷ U 19. i 20. stoljeću crkvu zahvaća proces sekularizacije, ali i procesi stvaranja novih država, kada i sama na tim temeljima donosi *Zakonik kanonskog prava* 1917. godine. U tom Zakoniku župa se povjerava, to jest ona može biti 1) svjetovna župa, 2) redovnička župa i 3) klerička župa. Svjetovnim župama upravlja župnik ili đakon, kleričke su povjerene družbama apostolskog života, dok redovničkim upravljaju redovnici ili redovničke ustanove.⁸⁸ Crkva je nakon velike reforme poslije II. vatikanskog sabora, proglasila novi zakonik 1983. godine, a nakon toga ponovno 1996. godine i definirala župu kao zajednicu vjernika koja uživa pravnu osobnost. „Javnu pravnu osobnost župe priznaje i Republika Hrvatska u „*Ugovoru između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima*“ potpisanom u Zagrebu 18. prosinca 1996. godine.“⁸⁹ U njemu je pravo uređena organizacija župa, bila ona povjerena redovnicima ili župnicima.

Danas se model župe ponovno razmatra u svjetlu revitalizacije i naglašavanja njenih disfunkcija. Rafko Valenčić ističe da su urbanizacija, socijalna mobilnost i razvoj masmedija; posljedice pomasovljenosti, individualizma, sekularizma i indiferentizma utjecali na

⁸⁶ Usp. Nimac, Stipe. Župa od Milanskog edikta do Tridenta. // *Crkva u svijetu* 47, 3(2012). str. 367.

⁸⁷ Usp. Hoško, Franjo Emanuel. Uvođenje Jozefinističkog pastoralnog ustrojstva i slavonsko-podunavski franjevci. // *Bogoslovska smotra* 71, 1(2001). str. 110.

⁸⁸ Usp. Brkan, Jure. Povjeravanje župe kleričkoj redovničkoj ustanovi i kleričkoj družbi apostolskog života i osnivanje župe u crkvi ustanove ili družbe. // *Župa u zakonodavstvu Katoličke Crkve*. Split: Služba Božja, 2004. str. 122.

⁸⁹ Isto. str. 136. Vidi i: Lončarević, Vladimir. Pravni položaj crkava i vjerskih zajednica te njihovo stjecanje pravne osobnosti u Republici Hrvatskoj. URL:<http://reformator.hr/oldweb/Pdf/Vjerske%20zajednice%20u%20Hrvatskoj%20Loncarevic.pdf> (2019-03-30)

neispunjavanje zadaća današnjih župa.⁹⁰ Župe bi se prema njemu morale revitalizirati prema vremenu u kojem živimo, a mogućnosti napretka vidi u socijalom zalaganju i kulturnom radu župa. Pero Aračić također ističe potrebe revitalizacije, ali on ih promatra kroz personalizirano zajedništvo, gdje se osobito ističe sloboda govora i otvorenost župa.⁹¹ No, tranzicijska društva, kao što je i ovo naše, drugačije poimaju rad župa u gradskim i ruralnim sredinama. Ruralne su sredine, napominje Antun Šundalić, ostale razmjerno stabilne u odnosu prema tradicionalnim vrijednostima Crkve i župe, ali ju shvaćaju izričito kao teritorijalnu jedinicu Crkve, dok gradske sredine veću pažnju pridaju sakralnim obilježjima župe i nude više različitih interpretacija socijalne zbilje.⁹² Prema tim nahodnjima i u smjeru razvoja društva, trebalo bi ponovno oživjeti župne zajednice.

Župa je kao što je već navedeno najmanja teritorijalna jedinica Crkve. Kao takva, ona je pod vlašću dijecezanskog biskupa, koji je pastirsku brigu i djelovanje iste povjerio župniku kao njezinu vlastitom pastiru.⁹³ Sam župnik, kao vlastiti pastir župe u kojoj djeluje, za svoju „zajednicu obavlja službu naučavanja, posvećivanja, i upravljanja.“⁹⁴ Župnik je voditelj i predstavnik župe u svim pravnim poslovima. Osim župnika u organizacijskoj strukturi župe postoje župni vikari, kao određeni zamjenici župnika ili postavljeni tako da pridonose radu određenog dijela župe.⁹⁵ Uz župnika i župnog vikara sami laici, u ovome slučaju župljani, svojim posrednim (sudjelovanje u radu župnog vijeća) ili neposrednim (dolasci na euharistijska slavljenja) radom sudjeluju u napretku župa. Dok župno vijeće ima savjetodavnu narav te njegove odluke i preporuke ne obvezuju župnika, već im je svrha obavijestiti župnika o potrebama župe⁹⁶, a čine ga pastoralno i ekonomsko vijeće.

U svakoj župi, osim gdje to nije moguće, osnivaju se župne knjižnice i arhivi. Rad i djelovanje župnih knjižnica i arhiva propisan je *Zakonikom kanonskog prava, Uredbom o crkvenim*

⁹⁰ Usp. Valenčić, Rafko. Župa – modeli europskog iskustva. // *Diacovensia* 1, 10(2001). str. 26.

⁹¹ Usp. Aračić, Pero. Pastoral crkve pred zbiljnošću pokreta. // *Bogoslovska smotra* 78, 2(2008). str. 279. Vidi još i: Relota, Žarko. Novo lice župne zajednice u novom poimanju Crkve. // *Kateheza* 23, 4(2001).

⁹² Usp. Šundalić, Antun. Selo i grad kao socio-kulturni okviri shvaćanja župe. // *Socijalna ekologija* 5, 1(1996). str. 79

⁹³ Usp. Župe, župnici i župni vikari. Nav. dj. str. 261.

⁹⁴ Isto. str. 163.

⁹⁵ Isto. str. 277.

⁹⁶ Usp. Župsko vijeće. // *Suvremena katolička enciklopedija* / priredili Michael Glazier i Monika K. Hellwig. Split: Marjan tisak, 2005. str. 339.

arhivima i *Uredbom o crkvenim knjižnicama*. Prema *Zakoniku* (kan. 535) u svakoj župi treba biti ustanovljena pismohrana ili arhiv u kojemu se čuvaju župne knjige (matice krštenih, vjenčanih i umrlih), biskupske poslanice i druge isprave. Župne knjige vodi župnik prema propisima biskupske konferencije ili dijecezanskog biskupa. *Zakonik*, također propisuje pažljivo čuvanje starijih župnih knjiga. *Uredba o crkvenim arhivima* propisuje prenošenje župne registraturne građe u nadležni arhiv, njeno čuvanje, obradu i davanje na korištenje. Tekst *Uredbe* je više pojašnjen u dijelu koji se odnosi na samostanske arhive, pošto se propisi župnih primjenjuju i na samostanske. Prikupljanje i vrste gradiva za župne arhive predloženo je iz članka Stjepana Razuma *Kako urediti župni arhiv?*. U pravilu svaka župa u župnom arhivu prikuplja dvije vrste gradiva: župne knjige i spise. „U novije vrijeme njima se pridružuju i noviji oblici. To su svjetlopiši, tisak, mikrofilmovi, filmovi, vrpce, elektronički zapisi i drugo.“⁹⁷ Osnovne knjige koje nastaju radom župnih arhiva su kazala, matične (matice krštenih, vjenčanih, umrlih, potvrđenika prvopričesnika) i pomoćne matične knjige (knjige prelaznika, naknadnih zabilježbi i matice obitelji). Starije se župne knjige u pravilu više ne čuvaju u župnom arhivu, jer su ili predane u biskupijski arhiv ili se čuvaju u drugim institucijama (državni arhivi). Uz osnovne knjige, tijekom 18. i 19. stoljeća nastajale su knjige naredbi. „U njima su župnici cjelovito prepisivali okružnice ili naredbe koje su stizale iz (Nad)biskupskog duhovnog stola, a koje su potjecale ili od kralja ili od biskupa ili od arhiđakona.“⁹⁸ Od 19. su se stoljeća počeli voditi i urudžbeni zapisnici i spomenice, dok poneke župe vode i knjige župničkog bira (lukna). Župni arhivi čuvaju i knjige pobožnih zaklada, računske knjige, knjige zaruka i ženidbenih navještaja, knjige misnih nakana i knjige oglasa. „Druga skupina arhivskog gradiva su spisi. Nekada su se vrednovali, pa stoga urudžbirali (posebno zadnjih 100 ili 150 godina), te čuvali samo spisi koji su dolazili od središnje crkvene vlasti, a posebno oni koji su se ticali nadarbine“⁹⁹ Spisi u župnom arhivi dijele se na upravno-gospodarstvene, ženidbene, računske i pastirsko-bogoslužne spise. U druge skupine arhivskog gradiva spadaju: nacrti, svjetlopiši, mikrofilmovi i filmovi, audio i video vrpce, elektronički zapisi, okružnice, župni list, novinski izresci, tiskovine i ostavštine. Cjelokupan nacrt župnog arhiva priložen je u Prilogu 1. Jednim dijelom druge skupine arhivskog gradiva župnog arhiva pripadaju i knjižničnoj građi, stoga je ovdje moguće izbor pripadnosti ostaviti samom župniku. No, većina

⁹⁷ Razum, Stjepan. Nav. dj. str. 197.

⁹⁸ Isto.

⁹⁹ Isto. str. 198.

je župnih arhiva i dalje nedovoljno dobro uređena i vrednovana, pa valja naglasiti kako sami župnici zapravo građu i ne razvrstavaju.

Iako *Uredba o crkvenim knjižnicama* striktno ne propisuje osnivanje župnih knjižnica, one ipak nastaju iz nasušnih potreba evangelizacije, obrazovanja svećenika i župljana te širenja kršćanske vjere putem pisane riječi. Svaka je župna knjižnica, knjižnica u sastavu i o svemu ovisna o Ordinariju, to jest o vrhovnom redovničkom poglavarstvu.¹⁰⁰ *Uredba* propisuje da sve poslove u knjižnice treba obavljati knjižničar, odnosno da nabavlja potrebna nova izdanja, sređuje i čuva knjižni fonda i daje ga na uporabu, daje potrebne obavijesti o knjižnici, upisuje knjižni fonda u inventarne knjige te izrađuje katalog. Kao i kod župnih arhiva, i u ovom se slučaju radi o volji samog župnika, a napose o volji laika/župljana koji bi pripomogli u oblikovanju i uređenju župne knjižnice. Iznimno su rijetki slučajevi da su župne knjižnice uređene po pravilima struke, osim ako se ne radi o većim i vrjednijim knjižnicama. *Uredba* također propisuje obavljanje revizije u knjižnici i ako je to moguće uređenje čitaonice. No, većinom su župne knjižnice prostorno smještene u župne dvorane, koje po svoj prilici imaju predviđena mjesta za rad, pa tako i za čitanje. Potrebno je naglasiti da *Uredba* podržava razmjenu knjiga i suradnju s drugim knjižnicama. Osim navedene građe koja spada u drugo arhivsko gradivo, župne knjižnice prikupljaju ili mogu prikupljati i čuvaju: monografije, referentnu građu (rječnike, leksikone i enciklopedije), rukopise, periodiku (časopise i novine), školske udžbenike, karte, muzikalije, staru i rijetku građu, fotografije, atlase, putopise, elektroničku građu i ostavštine. Građu bi župne knjižnice, zbog svojih specifičnosti i ako fond knjižnice nije velik, bilo najbolje razvrstati prema tematskim cjelinama ili fondovima. Fondovi bi se dijelili na: zbirke knjiga, zbirke rukopisa, zbirke stare i rijetke građe, zbirke sitnog tiska, zbirke periodike, dok bi tematske cjeline bile: stručna djela, znanstvena djela, popularna djela, teološka, crkveno-pravna, religiozna i liturgijska djela. Ako je to moguće građu je potrebno katalogizirati ili barem inventarizirati. Zbog svojih potreba župne knjižnice mogu objavljivati vlastita izdanja i prikupljati građu kupnjom, darom i zamjenom.

Iako pojedine župe mogu biti povjerene redovničkoj zajednici, u pravilu su samostani zasebne, samostalne ustanove. Samostan definiramo kao: „stalno obitavalište zajednice monaha (*monasterium*). Taj se naziv popularno proširuje i na boravišta zajednica onih koji nisu monasi,

¹⁰⁰ Usp. *Uredba o crkvenim knjižnicama*. Nav. dj. str. 10.

kao što su franjevci, dominikanci i pasionisti (*conventus*).“¹⁰¹ U Kršćanstvu monaštvo nastaje u 3. stoljeću na Istoku i to u Egiptu, Siriji i Palestini, a u Hrvatskoj se javlja u 9. stoljeću gradnjom prvog benediktinskog samostana u Rižinicama. U povijest hrvatskog redovništva dominiraju tri idejno različita pokreta: I. najstarije doba (9.-12. stoljeća), II. doba razvijenog i kasnog srednjeg vijeka (13.-15. stoljeća) i III. razdoblje humanizma i vjerskih previranja (16.-17. stoljeća).¹⁰² U prvom najstarijem razdoblju u Hrvatskoj javljaju se benediktinci i cisterici, i to pretežno uz jadransku obalu, a napose i bratstva, to jest bratovštine¹⁰³. Uz samostane benediktinci osnivaju skriptorije i škole, u kojima uz evangelizaciju vrše službu obrazovanja stanovništva. U drugom razdoblju, na početku 13. stoljeća pojavljuju se siromašni prosjački redovi: dominikanci, karmelićani, franjevci i pustinjaci sv. Augustina. I oni su svoje samostane osnivali prvotno u južnim krajevima, a zatim se šire na prostore cjelokupne države. Ti su samostani žarišta znanja i obrazovanja, a posebna se pažnja gajila prema knjizi. „Svaki je samostan škola „*artium*“ (slobodnih vještina) i teologije za članove reda, pripadnike redovničkog i svjetovnog klera kao i za laike.“¹⁰⁴ Uz prosjačke redove, u 13. stoljeću javljaju se pustinjački redovi pavlini i augustinci. Pavlini se za razliku od potonje navedenih redova, prvotno nastanjuju na kontinentalnom dijelu tadašnje Hrvatske (Dubica) te uz prosvijećeni rad organiziraju srednje i visoko školstvo u Hrvatskoj. Uz to pavlini hrvatsku kulturu obogaćuju znamenitim knjižnicama.¹⁰⁵ O pustinjacima sv. Augustina malo je poznato, no prvi su samostan u Hrvatskoj osnovali u 14. stoljeću u Rijeci. Doba razvijenog i kasnog srednjeg vijeka obilježilo je prodiranje Osmanlija u Hrvatsku, koji će promijeniti ne samo kršćanstvo, već i cjelokupnu kulturu. No, usprkos zatiranjima hrvatske kulture Hrvati su uz osobitu podršku franjevac i ostalih redova, uspjeli očuvati duhovni, kulturni i obrazovni profil Hrvata. Razdoblje humanizma i vjerskih previranja za hrvatsko redovništvo označava dolazak isusovaca i kapucina. Isusovci prve samostane grade u Dubrovniku i Zagrebu, a kapucini u Rijeci, Zagrebu i Varaždinu. Kroz 20. i 21. stoljeće samostanski redovi u Hrvata i kroz ta burna politička i društvena razdoblja i previranja uspijevaju održavati svoj rad. Trenutno se u Hrvatskoj svojim

¹⁰¹ Samostan // Suvremena katolička enciklopedija / priredili Michael Glazier i Monika K. Hellwig. Split: Marjan tisak, 2005. str. 91.

¹⁰² Usp. Šanjek, Franjo. Crkva u Hrvata u ranom srednjem vijeku. // Kršćanstvo na hrvatskom prostoru: pregled religiozne povijesti Hrvata (7-20 st.). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996. str. 68.

¹⁰³ „U kasnom srednjem vijeku bratovštine u Hrvatskoj okupljaju do dvije trećine aktivnog gradskog stanovništva, a preko župskih zajednica prisutne su i u ruralnoj sredini.“ Preuzeto iz: Šanjek, Franjo. Nav. dj. str. 291.

¹⁰⁴ Isto. str. 219.

¹⁰⁵ Usp. Isto. str. 225.

djelovanjem osobito ističu dominikanski, franjevački, pavlinski, benediktinski i karmelićanski samostani.

U polazištu organizacije samostana treba istaknuti kako oni arhitektonski tvore jednu prostoriju, a uz njih su se podizale samostanske crkve te zgrade u kojima su blagovaonice i spavaonice. Danas poneki samostani arhitektonski tvore samo jednu cjelinu. Oni se podižu uz odobrenje dijecezanskog biskupa, a samostani monahinja uz dopuštenje Apostolske Stolice.¹⁰⁶ Redovničke su kuće regularnih kanonika i monaha samosvojne, a voditelj je u pravilu viši poglavar. „Viši su poglavari oni koji upravljaju cijelom ustanovom, ili njezinom pokrajinom, ili dijelom s njom izjednačenim, ili samosvojom kućom; isto tako i njihovi zamjenici. Tima se pridružuju opat primas i predstojnik monaške kongregacije.“¹⁰⁷ Viši poglavari imaju pravo na osnivanje vijeća. Osim višeg poglavara i njegovih zamjenika, samostanske kuće vode predstojnici, koji svoje poslove opravdavaju višim poglavarima. Redovnici i redovnice osnovni su entitet svakog samostana.

Samostanski arhivi prikupljaju i čuvaju gradivo nastalo djelovanjem samostana i njegovih članova. „To može biti npr. pastoralno, prosvjetno i kulturno djelovanje, pa samostanski arhivi često imaju šire značenje od samog samostana u kojem se čuvaju.“¹⁰⁸ Rad i djelovanje samostanskih arhiva propisano je *Uredbom o crkvenim arhivima*. Kao osnova za uređenje samostanskih arhiva, primjenjuju se propisi koji se odnose na župne arhive, ali uz određene izmijene prema internim obilježjima redova. U samostanskim se arhivima prikupljaju i čuvaju četiri vrste arhivskog gradiva (povelje ili isprave, uredske knjige, spisi i različita građa). Uz ovo gradivo potrebno je navesti, u slučaju kada samostan djeluje u sklopu župe, da tu spada i gradivo koje je navedeno za župne arhive, a u samostanima se može voditi u arhivskom fondu, registratura župe. Često se uz osnovne vrste u samostanskim arhivima čuva „arhivsko gradivo drugih crkvenih i javnih ustanova i pojedinaca, osobni fondovi pojedinih redovnika i zbirke arhivskog gradiva oblikovane u skladu s posebnim ili praktičnim potrebama.“¹⁰⁹ Prema tome bi arhivski fondovi i zbirke samostana bili podijeljeni na: A. Vjerske ustanove (samostan, župa),

¹⁰⁶ Usp. Redovničke ustanove. // Zakonik kanonskog prava s izvorima. Zagreb: Glas Koncila, 1996. str. 305.

¹⁰⁷ Isto. str. 311.

¹⁰⁸ Kušen, Dražen. Arhivi vjerskih zajednica u Sjevernoj Hrvatskoj. Razvoj, tipologija, sadržajni značaj, Doktorski rad. Zagreb, 2011. str. 101.

¹⁰⁹ Kušen, Dražen. Obrada i opis arhivskog gradiva u arhivima franjevačkih samostana Istočne Hrvatske. // 41. savjetovanje Arhivska služba na pragu pristupa Hrvatske Europskoj uniji. / urednik Deana Kovačec. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2007. str. 15.

B. Osobni fondovi (ostavštine pojedinih redovnika, ostavštine pojedinih osoba ili obitelji povezanih sa samostanom), C. Zbirke (musicalia, manuscripta, fotografije, audiovizualni magnetni zapisi, audiovizualni elektronički zapisi, sigurnosni backup elektroničkih dokumenata).¹¹⁰ Arhivsko se gradivo samostanskog arhiva čuva odvojeno od registraturne građe, a registraturna se u pravilu predaje u nadležni arhiv kada prođe 25 godina od njezina nastanka. Kada je to slučaj uz samostansku je povezana i župna registratura. *Uredba* propisuje klimatske uvjete čuvanja, ali bez specifičnih mjerila kao što je na primjer temperatura izražena u mjernoj jedinici. U *Uredbi* stoji i to da: „građu treba pomno čuvati u suhoj, zračnoj prostoriji, tako da se sačuva od vlage, prevelike topline, jakog sunčanog svjetla, a osobito od insekata.“¹¹¹ Potrebno je da se u samostanskim arhivima vrše poslovi izlučivanja, popisivanja i signiranja gradiva. Nadzor nad arhivom vrši viši poglavar, odnosno predstojnik kuće. Arhivsko se gradivo daje na korištenje jedino u prostorijama samostana i to pod nadzorom. Većina je samostanskih arhiva u Hrvatskoj uređena te su za starije arhivsko gradivo izvršene mjere zaštite.

Rad i djelovanje samostanskih knjižnica, kao i župnih, propisano je *Uredbom o crkvenim knjižnicama*. Svi se članci iz Uredbe jednako odnose na sve vrste crkvenih knjižnica (biskupijske, središnje biskupijske ustanove, dekanatske i župne i redovničke). Samostanske su knjižnice za razliku od župnih uređenije, a razlikuju se i prema količini i vrsti građe koja se u njima nalazi. Opsegom su to veće knjižnice, a često čuvaju i vrijednija dijela (npr. Inkunabule i knjige 16. stoljeća). U Hrvatskoj one imaju dugu tradiciju i većinom su se oformile u trenutku osnivanja samostana. Uz vođenje inventara i kataloga na listićima, mnoge su zahvaljujući knjižničarima unaprijedile svoj rad. Osim za potrebe samostana te su knjižnice često dobar izvor za mnoge istraživače, povjesničare i bibliofile, a neke imaju i status spomeničkih knjižnica.

5. Opis povijesnog nastanka arhiva i knjižnica u župama i samostanima na području Vukovarsko-srijemske županije

Župe i samostani na području Vukovarsko-srijemske županije danas organizacijski i crkveno-pravno pripadaju unutar Đakovačko-osječke nadbiskupije. Nadbiskupija je podijeljena na 4 arhiđakonata, 16 dekanata te 153 župe, dok na samom teritoriju nadbiskupije živi 540 629

¹¹⁰ Usp. Isto. str. 26. i 27.

¹¹¹ Uredba o crkvenim arhivima. Nav. dj. str. 198.

žitelja, od čega je 427 503 rimokatolika ¹¹² Vukovarsko-srijemska županija pripada Gornjosrijemskom arhiđakonatu koji se dijeli na 5 dekanata Drenovački, Otočki, Vinkovački, Vukovarski i Županjski u kojima djeluje 51 župa i 4 samostana franjevačke provincije. Ukupan broj stanovnika na području županije prema popisu iz 2011. godine iznosi 179 521, od čega je 142 066 rimokatolika. Vjera je oduvijek bila ukorijenjena i igrala važnu ulogu u životu ljudi na području županije. Neke od najstarije župa proslavile su 600-tu godišnjicu djelovanja unatoč burnim ratnim razaranjima. Arhivi i knjižnice župa i samostana kroz naviranja raznih osvajačkih naroda (Avar, Huna i Osmanlija) te uspostavljanja mnogih državnih i društvenih sustava (Habsburška monarhija, Austro-Ugarska monarhija, feudalizam, prosvijećeni apsolutizam, bečki centralizam, ustavna monarhija, Država SHS, Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija, NDH, FNRJ, SFRJ, Republika Hrvatska), uspjeli su održavati, ponovno utvrditi a negdje tek započeti svoje djelovanje. Najstarije *in situ* sačuvano arhivsko gradivo datira od kraja 17. stoljeća, odnosno od oslobođenja Slavonije od Osmanlija, dok sačuvana knjižnična građa seže i u 15. stoljeće. Većina je građe na području županije uništena i spaljena za vrijeme Osmanlija i Domovinskog rata, a dio građe čuva se u drugim mjestima unutar Hrvatske i izvan nje. Stoga je djelovanje arhiva i knjižnica, osobito župnih na ovome području otežano pratiti, no kroz povijesne rekonstrukcije rada Đakovačko-osječke nadbiskupije, kanonske vizitacije iste i djela historiografa moguće je predstaviti određene informacije.

Prije samog opisa povijesnog nastanka i razvoja pojedinih župnih i samostanskih arhiva i knjižnica potrebno je rasvijetliti nastanak Đakovačko-osječke nadbiskupije. Današnje područje Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije, od početka kršćanstva bilo je pod Rimljanima, do 4. stoljeća kao dio Panonije donje, zatim kao posebno upravno područje naziva Panonija sirmijska (*Pannonia Sirmiensis*), sa sjedištem u Mitrovici (*Sirmiumu*).¹¹³ Srijemska je biskupija prema predaji nastala još u 1. stoljeću, a na razinu metropolije uzdigla se u 4. stoljeću. Protezala se tada kroz 5 država te kao sastavni dijelovi činile su ju Biskupije u Vinkovcima (Cibalae), Osijeku (Mursa), Sisku (Siscia), Donjim Petrovcima (Bassiana), Ptuju (Petovio), Ljubljani (Emona) te Beogradu (Singidunum). Metropoliju su za vrijeme seobe naroda u prvom naletu uništiti Huni 441. godine, a nakon toga i Avari 589. godine. Vjerojatno je da je odtada

¹¹² Usp. Pavlović, Anto. Đakovačko-osječka nadbiskupija, nekada i danas. Đakovo: Nadbiskupski ordinarijat Đakovo, 2013. str. 13.

¹¹³ Usp. Majdandžić-Gladić, Snježana. Srijemska biskupija od početka do sjedinjena s Bosanskom ili Đakovačko. // Povijesni orisi Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije. Čepin, 2009. str. 2.

srijemska biskupija bila prazna sve do vremena sv. Stjepana¹¹⁴, kada je 870. godine sv. Metod postao srijemski biskup. Sveti Metod nikada nije uspio doći do Srijema, jer su ga u to vrijeme još uvijek pustošili mnogi narodi. Srijemska se biskupija ponovno uspostavlja u 13. stoljeću (1229. godine), a prije toga je od 11. stoljeća i od ponovne uspostave bila u sastavu Kaloče nadbiskupije. Srijemska je biskupija činila jedan od pet arhiđakonata s njihovim pripadajućim župama.¹¹⁵ Izravno je bila pod ingerencijom kaločkog nadbiskupa, dok su ostali arhiđakonati (Osuvački, Vukovski, Morovički i Požeški) spadali pod Pečušku biskupiju, no kaločke ingerencije. Također, 1244. godine kralj Bela IV. područje Đakovštine izuzima iz pečuške jurisdikcije i daje ga bosanskom biskupu, a prije toga se Đakovo ispravom iz 1239. godine hrvatsko-slavonskog vojvode Kolomana daruje Bosanskom kaptolu i biskupu Ponsi.¹¹⁶ „Vjerski život u Srijemu u srednjem vijeku, kao i u cijeloj Slavoniji, treba iznimno vrednovati, a to potvrđuje i velik broj župa, crkava i samostana koji su tada na tom području postojali.“¹¹⁷ Pretpostavlja se da je u to vrijeme djelovalo preko 200 župa.

Nakon što su 1526. godine Osmanlije zaposjele područje tadašnje Hrvatske, Srijemska je biskupija uništena, a biskupi koji su dodijeljeni istoj, dodijeljeni su samo naslovno. Uz Osmanlije u navedene biskupije pritječe velik broj Srba i Bosanaca, a ujedno se iseljava velik broj hrvatskih žitelja.¹¹⁸ Osmanlije su priznale sve vjeroispovijesti, a na području Slavonije u vrijeme njihovih pustošenja djeluju četiri biskupije Srijemska, Pečujska, Zagrebačka i

¹¹⁴ Usp. Gašić, Emerik. Srijemski biskupi. // Kratki povijesni pregled biskupija bosansko-đakovačke i srijemske. Osijek: Državni arhiv, 2000. str. 43.

¹¹⁵ Osuvački arhiđakona s pripadajućim župama Ivankovo, Jarmina, Cerna, Vođinci; Vukovski arhiđakonat s pripadajućim župama Vukovar, Vinkovci, Županja, Korođ, Antin, Tordinci, Trpinja, Nuštar, Sotin, Lovas, Berak, Otok, Bošnjaci, Babina Greda; Morovički arhiđakonat s pripadajućim župama Šarengrad, Ilok, Tovarnik, Strošinci. Preuzeto iz: Majdandžić-Gladić, Snježana. Nav. dj. str. 6.

¹¹⁶ Usp. Mažuran, Ive. Đakovo i Bosansko-đakovačka biskupija od 1239. do 1536. godine. // Diacovensia 3, 1(1995). str. 107.

¹¹⁷ Majdandžić-Gladić, Snježana. Nav. dj. str. 8.

¹¹⁸ „Kršćanskog je stanovništva 1544. bilo 8000 kuća (jer se računalo na toliki iznos filurije). Srijem je tada morao biti još jako pust, jer je od Osijeka do Zemuna bilo oko 4000 seoskih kuća, koliko i na manjem prostoru tadašnjeg požeškog sandžaka.“ Preuzeto iz: Močanin, Nenad. Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2001. str. 20 Vidi još i: Andrić, Stanko. Potonuli svijet: rasprave o slavanskom i srijemskom srednjovjekovlju. Slavonski brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2001. i Pavičić, Stjepan. Slavonija u svojem naselnom razvitku od trinaestog stoljeća do danas. // Zborni radova prvog znanstvenog sabora Slavonije i Baranje. Osijek: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1970.

Bosanska sa sjedištem u Đakovu. Situacija u Srijemskoj i Bosanskoj biskupiji bila je iznimno teška.¹¹⁹ Vršenje dušobrižništva na tim su prostorima obavljali franjevci. Franjevci su napose u Bosni preuzeli i neovisnost nad župama, iako im to službeno Sveta stolica nije pravno dozvolila. Oslobođenje od Osmanlija započinje Bečkim ratom kada se biskupije i pripadajuće im župe ponovno uspostavljaju. I nakon obnove, odnosno odlaska Osmanlija s područja biskupija, one su i dalje vrlo male i siromašne, jer je dio Srijema i nakon rata za oslobođenje ostao pod upravom Osmanlija, a drugi je dio pripao Habsburškoj monarhiji. Odnosno, zapadni dio pripao je Pečuškoj biskupiji, istočni Srijemskoj, a Petrovaradin Ostrogonskoj nadbiskupiji. Iz tih je razloga odlučeno da se biskupije ujedine u jednu. „Taj je čin izvršio papa Klement XIV. godine 1773. i imenovao Mateja Franju Krticu (1773. – 1805.) za prvog biskupa sjedinjenih biskupija.“¹²⁰ Sjedinjenoj Bosansko-đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji naknadno će biti pridodani 1776. godine Osijek s Aljmašem i Petrovaradin koji su tada bili pod Pečuškom biskupijom, a 1780. godine još 21. župa pod jurisdikcijom pečuškog biskupa i 10 župa Zagrebačke biskupije.¹²¹ Nakon toga mnogi su biskupi djelovali s ciljem osnivanja novih župa, i uspostave vjerskog života u njima. Godine 1963. biskupija mijenja naziv iz Bosansko-srijemska biskupija sa sjedištem u Đakovu u Đakovačka ili Bosanska i Srijemska biskupija. Naposljetku će Domovinski rat ponovno promijeniti granice biskupije. Nakon dugih pregovora oko preustroja, Đakovačko-osječka nadbiskupija današnji oblik poprima 18. lipnja 2008. godine. Nadbiskupiji, to jest metropolitanskom središtu, dodijeljene su i sufraganske biskupije Srijemska i Požeška, a ujedno joj je dokinut naziv *bosanska*.

Potrebno je ovdje istaknuti i činjenicu da je crkva uz osnivanje župa brigu vodila i o obrazovanju. Škole su u rukama crkve bile od odlaska Osmanlija do 1777. godine, kada je Marija Terezija provela državnu školsku reformu i počela otvarati pučke škole za sve

¹¹⁹ „Osobito teško stanje bilo je u drugoj polovici XVI. stolj. Na cijelome tom prostoru djelovao je samo jedan biskup.“ Tokom XVII stolj. broj župa u Slavoniji uglavnom se nije mijenjao, ali se na području Bosne i Hercegovine veoma smanjio zbog teških ratnih prilika i progona za bečkog rata na koncu XVII stolj.“ Preuzeto iz: Butorac, Josip; Ivandija, Antun. Povijest Katoličke crkve među Hrvatima. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1973. str. 144. i 156.

¹²⁰ Šuljak, Andrija. Vjerske organizacije u sjeveroistočnoj Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti. // Hrvatska: povijest sjeveroistočnog područja. Osijek: Povijesni arhiv, 1994. str. 197.

¹²¹ Župe iz Valpovštine i Donjomiholjačkog dekanata pripojit će se biskupiji tek nakon Prvog svjetskog rata, dakle 1918. godine.

građane.¹²² „Prije 150-200 godina jedini su učitelji i odgojitelji po zvanju bili svećenici, župnici. Darovali su temelj kršćanskoj kulturi na kojoj se gradila i razvijala suvremena europska i svjetska kultura.“¹²³ Osim svećenika, franjevci su na području Slavonije uspjeli unatoč razaranjima sačuvati i graditi kulturu i obrazovanje. Ponekad su jedini djelujući na području branili baštinu od uništenja.

Župe na području Vukovarsko-srijemske županije danas čine dobro organiziranu, sustavnu mrežu najmanjih teritorijalnih jedinica Katoličke Crkve. Tako se svaka biskupija ili pak metropolija odlikuje brojem i veličinom svojih župa bez kojih rad i djelovanje inih ne bi mogao biti sistematičan. Premda su prošle dvije osobite agresije, onu od strane Osmanlija i u onu u vremenu Domovinskog rata, župe su počesto mijenjale i biskupska sjedišta, dok su filijale dodjeljivane čas jednoj čas drugoj župi. Arhivska baština vjerske provenijencije i knjižnična građa koja se čuva u župama ponekad čine jedini izvor relevantnih povijesnih informacija ili izvor za rekonstruiranje povijesti baštinjenja građe na tom području. Uz informaciju o osnutku župe, svakoj će biti pridodan osnutak naselja, a gdje je to moguće najstariji sačuvani podaci o arhivima i knjižnicama, odnosno o arhivskoj i knjižničnoj građi. Iako je zbog uništenja veće količine građe župnih arhiva i knjižnica otežano pratiti njihov osnutak, za svaku su župu izneseni najstariji podaci o djelovanju istih, odnosno o prikupljanju i popisivanju građe unutar župe. Također, kada se prilikom opisa iznose podaci za veličinu fonda knjižnice, taj fond niti u jednoj knjižnici na prelazi 100 naslova, koji najčešće pokrivaju vjersku tematiku, a rjeđe su prisutni drugi naslovi i teme. U daljnjem tekstu slijedi prikaz svih 47 župa s područja Vukovarsko-srijemske županije, a popis svih župa nalazi se u Prilogu 3.

1. Rimokatolička župa Andrijaševci

Prvi se put Andrijaševci spominju 1337. godine pod imenom Andrafalva (Andrijino selo), a u obliku Andrasewcz 1438. godine i 1491. godine u obliku Andrasfalva.¹²⁴ „Na području ove općine nalazi se uz Andrijaševce selo Rokovci.“¹²⁵ Župa Andrijaševci kao filijala prvi se put spominje u arhivu Ivankova 1726. godine. Župa je osnovana 1929. godine pod naslovom

¹²² Usp. Sršan, Stjepan. Popis slavonskih župa i škola pečuške biskupije godine 1766. // *Diacovensia* 1, 1(1993). str. 144.

¹²³ Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 37.

¹²⁴ Usp. Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 58.

¹²⁵ Horvat, Rudolf. *Srijem: naselja i stanovništvo*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2000. str. 18. i 19.

Rokovci - Andrijaševci sa sjedištem u Rokovcima te kao takva i danas djeluje. Službeni naziv župe je Župa sv. Andrije. Najstarije arhivsko gradivo župe čuva se u Državnom arhivu u Osijeku. U arhivu su sačuvane matične knjige koje su se vodile od 1822. godine do 1856. godine.¹²⁶

2. Rimokatolička župa Babina Greda

„Kmetško naselje Gerenda, kasnije Babina Greda spominje se već oko 1200., ali samo kao „Greda“ oko potoka Saonice i Dubočice.“¹²⁷ Nakon toga selo se spominje u dokumentima plemićke obitelji Botos (Botoš) 1458. godine i u službenoj zemljopisnoj karti izrađenoj nakon Požarevačkog mira 1718. godine. Kao filijala prvo je spadala pod župu u Slavonskom Šamcu, koja je tada pripadala zagrebačkoj, a ne đakovačkoj biskupiji.¹²⁸ U srednjem je vijeku ova župa bila jedna od najznačajnijih u Vukovskom arhidakonatu. Nakon toga je kao filijala župe Šamac 1780. godine pripojena Bosanskoj ili Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji, a o osnutku samostalne župe u Babinoj Gredi raspravljalo se još od 1769. godine. To se dogodilo 1785. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Lovre. Najstarije sačuvano arhivsko gradivo su matične knjige župe iz 1857. godine, koje se čuvaju u Državnom arhivu u Osijeku.¹²⁹

3. Rimokatolička župa Bapska

Selo Bapska prvi se put spominje 1332. godine u oblicima Baba, Baka i Baaba.¹³⁰ Za vrijeme okupacije od strane Osmanlija selo se preselilo sa starog lokaliteta kod mjesta Novak. Župnici se u Bapskoj spominju još od 14. stoljeća, no za vrijeme Osmanlija potpadaju pod njihovu vlast do kraja 17. stoljeća. Nakon toga je uništena 1664. godine, a poslije obnove pripada prvo župi Lovas do 1777. godine, potom župi Novak. Župa je obnovljena 1789. godine. Nakon Domovinskog rata obnovljen je u Bapskoj župni dvor i dvorana. Službeni naziv župe je Župa sv. Jurja. Crkva u Bapskoj jedna je od malobrojnih očuvanih romaničkih spomenika u Slavoniji i Srijemu.¹³¹ Najstarije arhivsko gradivo župe matice krštenih, vjenčanih i umrlih, a vode se od 1790. godine. U Državnom arhivu u Osijeku čuvaju se župne knjige od 1857. godine.

¹²⁶ Usp. Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 58.

¹²⁷ Isto. str. 61.

¹²⁸ Usp. Horvat, Rudolf. Nav. dj. str. 24.

¹²⁹ Usp. Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 61.

¹³⁰ Usp. Isto. str. 65.

¹³¹ Usp. Isto. str. 67.

4. Rimokatolička župa Berak

Staro naselje sela spominje se u 15. stoljeću u obliku Perecke ili Perethe. Oko 1405. godine selo je posjedovala plemićka obitelj Berački. Za vrijeme Osmanlija selo je palo pod njihovu vlast do 1687. godine. U Domovinskom ratu Berak je okupiran i opustošen. Župa u Berku spominje se u 14. stoljeću za vrijeme posjeta papinog legata u župu. Berak je prvotno bio filijala župe Tovarnik, zatim župe Sotin. Sama župa osnovana je ili 1789. godine ili 1807. godine. Službeni naziv župe je Župa Mučeništva svetog Ivana Krstitelja, a filijale župe su Orolik i Svinjarevci. Najstarije arhivsko gradivo još uvijek se čuva u župi Sotin, dok su u Državnom arhivu u Osijeku sačuvane matične knjige od 1869. godine.¹³² U župnoj knjižnici 1811. godine popisane su knjige pisca Antoina, Živića i jedan brevijar, a sam župnik posjeduje vlastitu zbirku knjiga. Godine 1819. župnik je pronašao na tavanu veću količinu knjiga, dok župna knjižnica nema niti jednu knjigu jer su se sve uredno čuvale kod župnika.¹³³

5. Rimokatolička župa Bošnjaci

Selo Bošnjaci prvi puta se spominje 1476. godine. Vjeruje se da je staro područje na kojemu je bilo selo propalo za vrijeme Osmanlija.¹³⁴ Nakon oslobođenja u selo se doseljavaju stanovnici iz Bosne. Župa se u kanonskim vizitacijama spominje 1745. godine s filijalama Štitar i Županje Blato. Tada su župu vodili franjevci iz Iloka. Godine 1755. župa se premjestila u Županju, a kao samostalna ponovno se osniva 1789. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Martina, a uz župu djeluju i pripadajuće filijale Morganj i Topola. Matične knjige župe Bošnjaci čuvaju se od 1790. godine. Godine 1811. u župnoj knjižnici postoji jedna knjiga, dok župnik posjeduje 7 knjiga.¹³⁵ U župi 1819. godine popisane su dvije knjige, a župnik tada posjeduje 51 knjigu.

6. Rimokatolička župa Cerna

¹³² Usp. Isto. 80.

¹³³ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009. str. 371. i 373.

¹³⁴ Usp. Horvat, Rudolf. Nav. dj. str. 47.

¹³⁵ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009. str. 173.

Selo Cerna spominje se još 1408. godine u ispravi u kojoj se kator Cerna daruje knezu Gorjanskom od strane kralja Sigismunda.¹³⁶ Neki izvori tvrde da je današnje područje Cerne nastalo u prapovijesno vrijeme te da se prvi puta ime Cerna spominje još u darovnici Bele IV. iz 1244. kada se područje Đakovštine daruje bosanskom biskupu Ponsi. Župa Cerna postoji još od 13. stoljeća, a kao samostalna župa uspostavljena je 1650. godine. Za vrijeme Osmanlija župa je ukinuta, a ponovno se obnavlja 1725. godine.¹³⁷ Uz župu danas djeluje filijala Šiškovci. Službeni naziv župe je Župa sv. Mihaela. Najstarije gradivo župe su matice krštenih iz 1725. godine. Godine 1812. župna knjižnica posjeduje veću zbirku knjiga, a sam župnik nekoliko vlastitih. Isto je stanje opisano u kanonskim vizitacijama 1819. godine.¹³⁸

7. Rimokatolička župa Čakovci

„Čakovci vuku porijeklo iz srednjeg vijeka. U dokumentima XV. stoljeća za Čakovce se koristi naziv Chak, mađarskog porijekla, koje kasnijim kroatiziranjem dolazi pod nazivom Čakovci.“¹³⁹ Za vrijeme Osmanlija to je mjesto naseljavano pravoslavnim stanovništvom. Katolička župa u selo postojala je već 1333. godine. Župa se obnavlja 1967. godine. Službeni naziv je Župa sv. Joakima i Ane. Od postanka župe vode se matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih.¹⁴⁰

8. Rimokatolička župa Drenovci

Drenovci se spominju već 1373. godine, kada su bili vlasništvo grofova Alšanskih. Kao selo nastaju 1484. godine, a Osmanlije ga osvajaju 1536. godine. Nakon oslobođenja, na današnjem prostoru selo se ponovno razvija. Kada je 1718. godine ustanovljena župa njoj je pripadalo 10 sela, a vodili su je franjevci iz Vukovara. Službeni naziv župe je župa sv. Mihaela. Najstarije gradivo su matice krštenih iz 1742. godine. U Drenovcima 1811. godine postoji zbirka knjiga

¹³⁶ Usp. Horvat, Rudolf. Nav. dj. str. 57.

¹³⁷ Usp. Brüstle, Josip. Povijest katoličkih župa u istočnoj Hrvatskoj do 1880. godine. Osijek: Matica hrvatska : Državni arhiv, 1999. str. 28.

¹³⁸ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanjski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009. str. 453.

¹³⁹ Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 112.

¹⁴⁰ Usp. Isto.

župne knjižnice, kao što i sam župnik posjeduje vlastitu zbirku.¹⁴¹ Godine 1833. knjižnica župe i zbirka župnika obogaćene su novim knjigama, no iz vizitacije čitamo da neke i nedostaju.

9. Rimokatolička župa Gradište

Gradište se prvi puta spominje 1408. godine. I ovo je selo za vrijeme Osmanlija osvojeno i ostalo je pod njihovom vlasti do kraja 17. stoljeća. Prvotno je župa Gradište bila u sastavu župe Cerna, a kao samostalna župa djeluje od 1789. godine. Unutar župe izgrađen je župni dvor i dvorana. Službeni naziv je Župa sv. Franje Asiškog. Župne knjige čuvaju se u Državnom arhivu u Osijeku od 1790. godine.

10. Rimokatolička župa Gunja

„Prvi spomen Gunje vezan je uz popis sela alšanskog posjeda iz 1428. godine.“¹⁴² U selu uz katolike žive i pravoslavci i muslimani. Župa se u Gunji osniva 1904. godine, a prvi puta se spominje još u 15. stoljeću. Službeni naziv župe je Župa sv. Jakova Starijega, filijale župe su Šumanovci i Plitine. U župi se redovito vode matične knjige.¹⁴³

11. Rimokatolička župa Ilača

Selo Ilača ime je dobilo po sv. Iliji, a prvi spomen tog mjesta je iz 14. stoljeća. Prvotno je mjesto kasnije napušteno i žitelji su se nastanili na današnje područje Ilače. Kao i druga mjesta i Ilača je pala pod vlast Osmanlija (od 1526. do 1687.). Postojanje župe u Ilači ne može se sa sigurnošću odrediti, no smatra se da se prvi puta spominje 1612. Župa se obnavlja 1941. godine, a uz župu postoji svetište Gospe Ilače. Službeni naziv je Župa sv. Jakova Starijeg. Starije gradivo župe vođeno je od strane župnika iz Tovarnika, a od osnutka župe gradivo se uredno vodi u župnom arhivu.

12. Rimokatolička župa Ivankovo

Prvi puta se mjesto i župa u Ivankovu spominju u 13. stoljeću pod imenom Iwankazegurge. Selo je za vrijeme Osmanlija razrušeno i spaljeno, a u 18. stoljeću selo naseljavaju Hrvati iz Bosne i Ličani. Obnova župe i osnutak ne mogu se sa sigurnošću tvrditi, no pretpostavlja se da

¹⁴¹ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanjski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009. str. 117. i 119.

¹⁴² Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 177.

¹⁴³ Usp. Isto.

je to bilo ili 1725. ili 1761. godine. Dugo su godina Vođinci i Jarmina bili filijale župe, no danas oni djeluju kao samostalne. Službeni naziv župe je Župa Rođenja sv. Ivana Krstitelja. Najstarije gradivo čuva se u Državnom arhivu u Osijeku, a to su matične knjige župe iz 1725. godine. Prilikom kanonskih vizitacija 1811. godine popisane su knjige iz župne knjižnice, kao i knjige iz starog inventara iz 1807. godine. Također, sam župnik posjeduje vlastitu zbirku knjiga.¹⁴⁴

13. Rimokatolička župa Jarmina

Mjesto Jarmina spominje se kao Jarumpna još u 14. stoljeću. Danas selo broji 2435 stanovnika, od čega je 2400 rimokatolika. Župa u Jarmini spominje se još u 14. stoljeću. Dugo je godina bila kao filijala župe Ivankovo, dok nije postala samostalna župa 1805. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Vendelina, a filijale župe su Gaboš, Karadžićevo i Markušica. U Državnom arhivu u Osijeku sačuvane su matične knjige od 1836. godine. Iz kanonskih vizitacija iz 1811. godine čitamo kako u župnoj knjižnici ne postoje župne knjige, no sam župnik piše homilije i posjeduje zbirku knjiga, kupljenu vlastitim novce.¹⁴⁵

14. Rimokatolička župa Komletinci

Komletinci se prvi puta spominju u povijesnim dokumentima u 15. stoljeću. Selo je uništeno za vrijeme Osmanlija. „Župa se spominje 1325. godine. Na mjestu današnjih Komletinaca moguće su bile dvije župe: sv. Blaža i sv. Lovre. Komletinci postaju samostalna župa 1789. godine“¹⁴⁶ Službeni naziv župe je Župa Bezgrešnog začeca BDM. Najstarije matične knjige su iz 1790. godine i čuvaju se u Državnom arhivu u Osijeku. Godine 1811. u župi postoji pod inventarom knjiga osim matica krštenih, umrlih i vjenčanih i zapisnik kraljevskih i biskupijskih odredaba.¹⁴⁷ Vizitacije župe iz 1819. godine ne spominju inventar knjiga, odnosno navodi se da on ne postoji, ali tada za razliku od prethodne vizitacije župnik posjeduje 52 knjige na hrvatskom jeziku, vjerske tematike. Jesu li knjige ostavljene u župi ili su predane u biskupiju, ne zna se.

15. Rimokatolička župa Lipovac

¹⁴⁴ Usp. Kanonske vizitacije = *Visitationes canonicae*; knj. 8 : Vinkovačko-vukovarsko-iločko područje : 1768.-1840. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2010. str. 285. i 287.

¹⁴⁵ Usp. Isto. str. 259.

¹⁴⁶ Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 211.

¹⁴⁷ Usp. Kanonske vizitacije = *Visitationes canonicae*; knj. 7 : Županjski i vrbanjki dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009. str. 49.

Mjesto Lipovac spominje se u 15. stoljeću pod imenom Lypowcz, dok se župa prvi puta spominje u 10. stoljeću. Dugo je godina župa bila filijala župe Morović. Ponovno je osnovana 1789. godine, a danas joj pripada filijala Apševci. Službeni naziv župe je Župa sv. Lovre. Najstarije matične knjige su iz 1790. godine. U župnoj knjižnici popisano je 1811. godine svega 14 knjiga, a sam je župnik posjedovao 23 knjige.¹⁴⁸

16. Rimokatolička župa Lovas

Mjesto Lovas prvi je puta zabilježeno 1385. godine. Mještani sela su za vrijeme Domovinskog rata protjerani, a crkva je uništena. Župa u Lovasu spominje se 1333. godine, a kao samostalna djeluje od 1700. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Mihaela. Najstarije arhivsko gradivo je iz 1702. godine. Godine 1811. u župnoj knjižnici postojalo je 46 knjiga, a sam župnik posjedovao je vlastitu zbirku.¹⁴⁹

17. Rimokatolička župa Nijemci

„Tijekom srednjeg vijeka bili su značajnije naselje, koje se navodno spominje još 1240. pod nazivom Nemtin.“¹⁵⁰ Župa se spominje u 14. stoljeću, odnosno 1332. godine. „Prva je župa nakon Turaka s redovnom duhovnom pastvom.“¹⁵¹ Službeni naziv župe je Župa sv. Katarine, a uz župu djeluju filijale Đeletovci, Podgrađe i Donje Novo Selo. Matične knjige vode se od 1725. godine. Godine 1811. u župnoj knjižnici popisano je više knjiga na latinskom i hrvatskom jeziku, a manju zbirku knjiga imao je i župnik. Godine 1819. fond knjižnice župe povećao se, dok je zbirka knjiga župnika ostala ista.¹⁵²

18. Rimokatolička župa Nuštar

Smatra se da je Nuštar nastao uz osnivanje benediktinskog samostana sv. Duha 1150. godine, dok se župa prvi put spominje u 14. stoljeću, a ponovno je obnovljena 1748. godine. Službeni

¹⁴⁸ Usp. Isto. str. 153. i 155.

¹⁴⁹ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 8 : Vinkovačko-vukovarsko-iločko područje : 1768.-1840. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2010. str. 121.

¹⁵⁰ Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 244.

¹⁵¹ Šematizam Đakovačko-osječke nadbiskupije. / priredio Stjepan Maroslavac. Đakovo: Nadbiskupski ordinarijat, 2013. str. 161.

¹⁵² Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanjski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009. str. 310., 311, i 313.

naziv župe je Župa Duha svetoga, a filijale župe su Cerić i Marinci. „Matice krštenih, vjenčanih i umrlih vode se od 1733. godine.“¹⁵³ U župnoj knjižnici 1811. godine popisane su samo dvije knjige, dok je župnik posjedovao manju zbirku knjiga.¹⁵⁴

19. Rimokatolička župa Otok

U izvorima se prvi puta mjesto Otok spominje u 13. stoljeću, dok su arheološka iskopavanja potvrdila naseljenost na tom području još prije četiri tisućljeća. Župa se u Otoku spominje 1332. godine, a ponovno je uspostavljena 1691. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Antuna Padovanskog. Najstarije matične knjige su iz 1716. godine.

20. Rimokatolička župa Posavski Podgajci

Kao mjesto, Posavski Podgajci nastali su početkom 16. stoljeća. Župa je osnovana 1975. godine, no spominje se kao filijala župe u Drenovcima 1729. godine. Službeni naziv župe je župa Presvetog Trojstva. Najstarije gradivo su matične knjige iz 1790. godine.

21. Rimokatolička župa Privlaka

U dokumentima selo Privlaka javlja se pod nazivom Perlak ili Porlak. Na istom je području pronađeno više arheološki lokaliteta (Gole njive, Privlačka gradina, Zvirinac i drugi).¹⁵⁵ Župa u Privlaci postojala je još u 14. stoljeću, a nakon odlaska Osmanlija župa je pripala Otoku. Ponovno se obnavlja 1789. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Martina. Najstarije matične knjige prvotno su se vodile u župi Otok, a od osamostaljenja župa uredno vodi iste. U kanonskim vizitacijama 1811. godine pod inventarom knjiga pronalazimo podatak da se u župnoj knjižnici nalaze knjige autora Raifenstuhla i knjige Rubrika Benedikta XIV. Vizitacije 1819. inventaru knjižnice dodaju još jednu knjigu, a radi se o katekizmu i knjižici molitava za uporabu župljanima.¹⁵⁶

22. Rimokatolička župa Račinovci

¹⁵³ Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 248.

¹⁵⁴ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 8 : Vinkovačko-vukovarsko-iločko područje : 1768.-1840. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2010. str. 217. i 218.

¹⁵⁵ Usp. Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 325.

¹⁵⁶ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanjski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009.str. 421.

Selo se formira 1696. godine kada ga naseljavaju stanovnici iz Bosne, nakon što je princ Eugen Savojski, „spalivši Sarajevo, sa sobom iz Bosne doveo mnogo katoličkih Hrvata da ih spasi od turske osvete.“¹⁵⁷ Župa je osnovana 1769. godine. Službeni naziv župe je Župa Rođenja sv. Ivana Krstitelja, a uz župu djeluje filijala Đurići. Najstarije župne knjige (matice krštenih, vjenčanih i umrlih) potječu od osnutka župe i sačuvane su u Državnom arhivu u Osijeku, a osim matičnih knjiga uredno su se vodili zapisnici kraljevskih odredaba i biskupijskih propisa.¹⁵⁸ U župi 1811. godine postoji veći broj knjiga na latinskom jeziku, dok sam župnik posjeduje vlastitu zbirku.

23. Rimokatolička župa Rajevo Selo

U ispravama iz 16. stoljeća naselje se spominje u obliku Rahovo, a pretpostavlja se da je ime dobilo po „običnom puku (raji) koji se sklanjao pred turskim zulumom.“¹⁵⁹ Župa je osnovana 1790. godine, a službeni naziv je Župa sv. Ilije. Uz župu djeluje filijala Padeža. Matične knjige se vode od njena osnutka. Iz kanonskih vizitacija 1811. godine čitamo da u župi postoji veći broj knjiga na latinskom i hrvatskom jeziku, a samo župnik posjeduje nekoliko knjižica.¹⁶⁰

24. Rimokatolička župa Retkovci

Pretpostavlja se da su Retkovci postojali i prije oslobođenja od Osmanlija. Na tom su prostoru prvotnog naselja pronađeni ostaci nekropole iz vremena Rimljana, dok je u srednjem vijeku na današnjem mjestu groblja bio posjed plemićke obitelji Rožd. Župa u Retkovcima osnovana je 1789. godine te joj je pripojena filijala Prkovci. Službeni naziv je Župa Preslavnog Imena Marijina. Najstarije knjige župe sačuvane iz 1790. godine (matice krštenih i umrlih). Prilikom kanonskih vizitacija iz 1811. godine popisane su knjige iz starijeg inventara knjižnice, kao i inventar župnikovih knjiga.¹⁶¹

25. Rimokatolička župa Rokovci

¹⁵⁷ Horvat, Rudolf. Nav. dj. str. 187.

¹⁵⁸ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanjski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009.str. 77

¹⁵⁹ Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 338

¹⁶⁰ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanjski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009.str. 90.

¹⁶¹ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 8 : Vinkovačko-vukovarsko-iločko područje : 1768.-1840. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2010. str. 305.

Mjesto Rokovci spominju se kao posjed obitelji Motočinskih u 15. stoljeću.¹⁶² Za vrijeme osvajačkih pohoda Osmanlija nije nam poznato kojoj su župi Rokovci pripadali, no 1708. oni se pripajaju župi u Vinkovcima. Kao samostalna djeluje od 1919. godine, a 1929. ujedinjuje se sa župom u Andrijaševcima. Službeni naziv župe je Župa sv. Roka. Najstarije matične knjige župe čuvaju su od 1822. godine.

26. Rimokatolička župa Slakovci

U pisanim dokumentima prvi se puta spominju 1466. godine pod imenom Zlawkowcz. „U srednjem su vijeku bili središte velikog imanja kojemu su pripadala 24 sela.“¹⁶³ Također, u to je vrijeme u mjestu postojala župa, koja se osamostaljuje 1876. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Ane. Najstarije matične knjige župe sačuvane su iz 1752. godine.

27. Rimokatolička župa Soljani

Soljani su za vrijeme Rimskog carstva bili postaja (*mansio*) preko kojega se dopremala sol iz Tuzle.¹⁶⁴ U papinskim spisima iz 1329. godine prvi se puta spominje naziv mjesta. Za vrijeme Osmanlija potpadaju pod njihovu vlast sve do 1687. godine. Župa se kao samostalna osniva 1917. godine. Službeni naziv župe je Župa pohoda BDM. Matične knjige župe vode se od osamostaljenja župe, dok su starije vođene u župi Morović.

28. Rimokatolička župa Sotin

„Nekoć se to mjesto, u vrijeme Vrančića zvalo Zatta i tako se nalazi u 14. stoljeću kod popisa desetine kada je imalo vlastitog svećenika: 1333. Mihovil svećenik de Zacha (Zata) i tako sljedećih godina.“¹⁶⁵ Župa se obnavlja 1742. godine. Službeni naziv je Župa BDM Pomoćnice kršćana, a uz župu djeluju filijale Jakobovac, Opatovac i Ovčara. Najstariji popisi krštenih su iz 1788. godine.

29. Rimokatolička župa Stari Jankovci

O naseljenosti prostora koje zauzima selo svjedoče arheološki nalazi iz neolitika. U srednjem vijeku mjesto je bilo imanje dvaju obitelji Herke i Gorjanski. Župa se prvi puta spominje 1332. godine, a obnavlja se 1750. Službeni naziv župe je Župa Uznesenja BDM, a filijala župe su

¹⁶² Usp. Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 344.

¹⁶³ Horvat, Rudolf. Nav. dj. str. 196.

¹⁶⁴ Usp. Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 392.

¹⁶⁵ Brüstle, Josip. Nav. dj. str. 141.

Novi Jankovci. Najstarije gradivo su matice krštenih iz 1752. godine. Godine 1811. u župnoj knjižnici nalazila se zbirka knjiga, a sam župnik je posjedovao vlastitu. Knjige u župnoj knjižnici pronađene su i za vrijeme vizitacije 1819. godine.¹⁶⁶

30. Rimokatolička župa Stari Mikanovci

Prvi se puta mjesto spominje za vrijeme vladavine kralja Bele IV. pod nazivom Sveti Nikola kada je kao posjed spadalo pod naselje *Magna Villa* (Veliko selo), dok je prvo spominjanje župe u 14. stoljeću. Župa se ponovno osniva 1869. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Klare. U Državnom arhivu u Osijeku čuvaju se najstarije matične knjige iz 1827. godine.

31. Rimokatolička župa Strošinci

Pretpostavlja se da su Strošinci postojali i prije dolaska Osmanlija, no prvi se puta spominju 1700. godine.¹⁶⁷ Kao filijala prvo su pripadali župi u Moroviću, a kao samostalna djeluju od 1847. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Preobraženja Gospodnjega. Najstarije matične knjige vodile su se u župi Morović.

32. Rimokatolička župa Štitar

Štitar se prvi puta spominje u pisanim dokumentima 1506. godine pod nazivom Csitar i Szasz-Csitar.¹⁶⁸ Župa djeluje kao samostalna od 1848. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Mateja. Najstarije matične knjige župe su iz 1821. godine, kada je kao filijala djelovala u župi Bošnjaci.

33. Rimokatolička župa Tompojevci

U službenim spisima Tompojevci se spominju u 13. stoljeću pod nazivom Tomteleke, a župa 1333. godine. „Nekada se to selo zvalo "Dumbo" te je već u srednjem vijeku bilo sjedište posebne župe.“¹⁶⁹ Kao samostalna, župa djeluje od 1906. godine kada je obnovljena. Službeni naziv župe je Župa sv. Marije Magdalene, a uz župu djeluje filijala Bokšić. Najstarije matične knjige vode se od 1833. godine.

¹⁶⁶ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanjski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009. str. 353.

¹⁶⁷ Usp. Pavlović, Anto.Nav.dj. str. 406.

¹⁶⁸ Usp. Općina Štitar. URL: <http://www.opcina-stitar.hr/index.php?stranica=46> (2019-04-11)

¹⁶⁹ Horvat, Rudolf. Nav. dj. str. 224.

34. Rimokatolička župa Tordinci

U pisanim izvorima mjesto se spominje 1269. godine pod nazivom Thord, a župa 1308. godine. Obnovljena je 1737. godine. Službeni naziv župe je Župa Presvetog Trojstva, a uz župu djeluju filijale Antin, Bobota, Čelije, Korod, Ludvinci i Palača. Najstarije gradivo su Matice krštenih, vjenčanih i umrlih, a vode se od obnove župe. Prilikom kanonskih vizitacija 1811. godine u župnoj knjižnici nalazi se veći broj knjiga, a sam župnik svoju zbirku ostavlja u vlasništvo župe.¹⁷⁰

35. Rimokatolička župa Tovarnik

„Neki pisci stavljaju u današnji grad Tovarnik rimsko naselje Vlmos od čega je poslije došla riječ Tabornik.“¹⁷¹ Župa se spominje 1335., a obnavlja se oko 1700. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Mateja. Najstarije matice vode se od 1828. godine. Kanonske vizitacije obavljene u župi Tovarnik 1811. godine navode veći broj knjiga u župnoj knjižnici, također sam župnik posjeduje vlastitu zbirku.¹⁷²

36. Rimokatolička župa Vinkovci 1

„Prostor grada nastanjen je od prapovijesti. Vinkovci su jedan od najdulje naseljenih gradova u ovom dijelu Europe.“¹⁷³ Na tom je prostoru pronađeno više arheoloških nalaza starčevačke i vučedolske kulture. Kršćanstvo se na prostoru Vinkovaca pojavljuje još u drugoj polovici 3. stoljeća. Župa Vinkovci 1 spominje se još u 14. stoljeću. Službeni naziv župe je Župa svetih Euzebija i Poliona. Najstarije gradivo su matične knjige iz 1718. godine.

37. Rimokatolička župa Vinkovci 2

Župa Vinkovci 2, službenog naziva Župa sv. Nikole osnovana je 1967. godine. O djelovanju župne knjižnice i arhiva nema relevantnih podataka.

38. Rimokatolička župa Vinkovci 4

¹⁷⁰ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 8 : Vinkovačko-vukovarsko-iločko područje : 1768.-1840. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2010. str. 243.

¹⁷¹ Brüsztle, Josip. Nav. dj. str. 155.

¹⁷² Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 8 : Vinkovačko-vukovarsko-iločko područje : 1768.-1840. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2010. str. 168. i 169.

¹⁷³ Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 467.

Župa je osnovana 1971. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Vinka Pallottija. O djelovanju župne knjižnice i arhiva nema relevantnih podataka.

39. Rimokatolička župa Vinkovci 5

Župa se osniva 1981. godine. Službeni naziv je Župa sv. Ćirila i Metoda. O djelovanju župne knjižnice i arhiva nema relevantnih podataka.

40. Rimokatolička župa Vinkovci 6

Župa je utemeljena 1981. godine. Službeni naziv župe je Župa Presvetog Srca Isusova. O djelovanju župne knjižnice i arhiva nema relevantnih podataka.

41. Rimokatolička župa Vinkovci 7 - Mirkovci

Župa bl. Alojzija Stepinca osnovana je 2010. godine. O djelovanju župne knjižnice i arhiva nema relevantnih podataka.

42. Rimokatolička župa Vođinci

Prvi se puta mjesto Vođinci spominje 1395. godine kada su kao posjed pripadali velikaškoj obitelji Horvat. Župa se prvi puta spominje 1333. godine. Prvo obnavljanje župe bilo je 1790. godine te se nakon toga župa gasi 1794. Ponovno je ustanovljena 1930. godine.¹⁷⁴ Službeni naziv župe je Župa Blažene Djevice Marije od Krunice te uz župu djeluje filijala Novi Mikanovci. Najstarije gradivo župe čuva se od 1828. godine. O djelovanju župne knjižnice nema relevantnih podataka.

43. Rimokatolička župa Vrbanja

Pod nazivom Possesio Werbanya prvi se puta ovo mjesto spominje 1429. godine. Prvotno je župa djelovala kao filijala župe Drenovci i Morović, a kao samostalna kapelanija djeluje od 1790., a samostalna župa od 1807. godine. Službeni naziv župe je Župa Preslavnog Imena Marijina. Najstarije matične knjige i knjiga *Protocolum in quo Constitutiones Diaecesanae*, župe su iz 1790. godine. „Od 1845. postoji knjiga *Status animarum* ili Stanje duša.“¹⁷⁵ U arhivu župe uredno se od njena osnutka vode matične knjige. U župnoj knjižnici 1811. godine postoji

¹⁷⁴ Usp. Šematizam Đakovačko-osječke nadbiskupije. / priredio Stjepan Maroslavac. Đakovo: Nadbiskupski ordinarijat, 2013. str. 228.

¹⁷⁵ Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 495.

nekoliko knjiga, a sam župnik posjeduje nekoliko brevijara i knjiga talijanskih propovjednika.¹⁷⁶

44. Rimokatolička župa Vukovar 2

Na današnjem prostoru grada Vukovara pronađeni su arheološki ostaci vučedolske kulture. „Vukovar je grad prepoznatljiv po bogatoj tisućljetnoj povijesti.“¹⁷⁷ Župa Vukovar 2 osnovana je 1965. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Josipa Radnika, a uz župu djeluju filijale Borovo Selo, Bršadin, Lipovača i Lužac. O djelovanju župne knjižnice i arhiva nema relevantnih podataka.

45. Rimokatolička župa Vukovar 3

Župa BDM Kraljice mučenika osnovana je 2003. godine. Uz župu djeluje filijala Bogdanovci. O djelovanju župne knjižnice i arhiva nema relevantnih podataka.

46. Rimokatolička župa Županja 1

„Podrijetlo imena Županje može se dovesti u vezu s pojmom župa, župan i prezimenom Županci (Ivan Županci, plemić koji se 1450. spominje kao vlasnik Aljmaša.“¹⁷⁸ Župa je osnovana 1717. godine pod službenim nazivom Župa Mučeništva sv. Ivana Krstitelja. Matične knjige župe vode se od 1717. godine. Župna knjižnica 1812. godine broji veću količinu knjiga, a posebnu zbirku posjedovao je i župnik.¹⁷⁹

47. Rimokatolička župa Županja 2

Župa sv. Nikole Tavelića osnovana je 1969. godine. O djelovanju župne knjižnice i arhiva nema relevantnih podataka.

¹⁷⁶ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009. str. 137. i 139.

¹⁷⁷ Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 509.

¹⁷⁸ Isto. str. 523.

¹⁷⁹ Usp. Kanonske vizitacije = Visitaciones canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009.. str. 260. i 261.

Za neke župe nedostaje informacija koji bi mogli dati preciznije podatke o nastajanju i prikupljanju građe, ali pomoću sačuvanih matičnih knjiga i kanonskih vizitacija u kojima su se popisivali inventari knjiga župne knjižnice ili župnika vidimo da je u većini župa postojala manja ili veća zbirka knjiga i da su matične knjige uredno vođene. S druge strane u nekim župama postojali su samo određeni naslovi knjiga koji su bili zahtijevani u župama od strane biskupije. U prvome redu to je Rimski katekizam i Tridentski koncil. Također, neki su se fondovi knjižnice s vremenom obnavljali i to ostavštinama prethodnih župnika, dok su neki župnici samostalno za svoje potrebe kupovali knjige. Matične su se knjige vodile u većini župa redovno, osim ako ih zbog bolesti ili druge spriječenosti župnik nije bio u mogućnosti voditi. Sve su župe ovoga kraja kroz osvajačke pohode Osmanlija i tijekom Domovinskog rata nepovratno izgubile veliku količinu građe te navedeno treba uzeti u obzir kada se iste promatraju s tog stajališta. U Prilogu 3 nalaze se slike popisa građe dvije župe iz kanonskih vizitacija.

Samostani na području Slavonije i Srijema imaju dugu povijest. Prvi su se samostani ustanovili u kasnom srednjem vijeku kada je dio područja današnje županije Vukovarsko-srijemske bio u sastavu srijemske kustodije, koja je brojila deset samostana franjevačke provincije u Baču, Iloku, Mitrovici, Tordincima, Mandelosu, Starom Sirmiumu, Zemunu, Banoštoru, Enchu i Vrdniku.¹⁸⁰ Uz navedene u 14. stoljeću djelovala su još četiri samostana Bosanske vikarije u Đakovu, Vrbici, Alšanu i Čereviću, dok je ista vikarija u 15. stoljeću brojala 17 samostana. Usprkos širenju franjevačke provincije u Slavoniji, krajem 15. i kroz 16. stoljeće s dolaskom Osmanlija franjevci Bosne Srebrene bili su jedini „osnovni nosilac realnog i djelotvornog života Katoličke Crkve u Slavoniji, Srijemu i Bačkoj.“¹⁸¹ Tako su i krajem rata za oslobođenje franjevci Bosne Srebrene uspjeli ustrojiti nove samostane i podići nova pastoralna mjesta, to jest župe. U slavonskom dijelu Zagrebačke biskupije djelovali su u svim župnim mjestima, osim u Kutjevu i Požeškim Sesvetama, u slavonskom dijelu Pečuške biskupije upravljali su svim župama, osim u Aljmašu, Kukujevcima i Nijemcima, a u slavonskom dijelu Srijemske biskupije osnovali su čak 12 župa.¹⁸² No, 1753. godine zagrebački biskup vlast nad župama predaje biskupima čime su sve župe u Slavoniji i Srijemu osim onih u Iloku, Našicama,

¹⁸⁰ Usp. Hoško, Emanuel Franjo. Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000. str. 60. i 61.

¹⁸¹ Isto. str. 70.

¹⁸² Usp. Hoško, Emanuel Franjo. Franjevačko apostolsko djelovanje u kontinentalnoj Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti. // Mir i dobro. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2000. str. 35.

Šarengradu i Vukovaru predane biskupijama. Tim činom franjevci Slavonije i Srijema svoje djelovanje ostvaruju kroz monaško življenje, a manje kroz pastoralni rad. Danas na području Vukovarsko-srijemske županije djeluju četiri samostana franjevačke provincije unutar župa. Uz vjerski život, franjevci su na tom području obavljali obrazovni i kulturni. Tako su uz otvaranje škola i studija, usporedno vodili brigu o pohrani gradiva unutar arhiva i knjižnica.

1. Rimokatolička župa i Franjevački samostan Ilok

Najistočnije mjesto u Hrvatskoj, Ilok, područje je koje se naseljava još od mlađeg kamenog doba. Prvi spomen Iloka u pisanim dokumentima datira oko 1267. godine. Privilegije grada dobio je 1453., a statut 1525. godine. Župa se u Iloku spominje još 1332., dok franjevci dolaze između 1300. i 1344. godine. Službeni naziv župe je Župa sv. Ivana Kapistranskog. Najstarije gradivo matice krštenih i umrlih sačuvane su iz 1737. godine. Osnutak knjižnice i arhiva samostana u Iloku nije moguće točno utvrditi. Za knjižnicu se smatra da je nastajala s dolaskom franjevaca, jer su isti sa sobom u samostan donosili određen broj knjiga i tako uspostavili začetke današnje knjižnice. Također, „knjižnica je nastajala nabavom knjiga za potrebe studija i propovijedanja, ostavštinama pojedinih franjevaca i dobrotvora.“¹⁸³ Najvrjednija djela knjižnice su inkunabule, njih ukupno četiri.¹⁸⁴ Također, u knjižnici se nalazi pretisak prve tiskane knjige u Hrvatskoj *Misala po zakonu rimskog dvora* iz 1483. godine, kao i djela iz 16. (ukupno 90), 17., 18. i 19. stoljeća. Arhiv je u samostanu nastao kada su se franjevci nakon odlaska Osmanlija vratili u Ilok, odnosno 1687. godine. Arhiv je podijeljen u dva dijela, na samostanski i župni. U samostanskom dijelu arhiva nalaze se rukopisi i dokumenti od 1745. do danas, a u župnom dijelu rukopisi i župne knjige.¹⁸⁵

2. Rimokatolička župa i Franjevački samostan Šarengrad

Šarengrad se prvi puta spominje 1275. godine pod imenom Athya. „Srednjovjekovni burg Athya izgradio je 1405. ban Ivan Morovički.“¹⁸⁶ Ispod burga, feudalnog grada-države uspostavljeno je naselje koje je još 1493. godine imalo status grada. Župa se u Šarengradu prvi puta spominje 1332. godine, a franjevci dolazi u mjesto oko 1411. godine kada grade samostan

¹⁸³ Batorović, Mato. Franjevci u Iloku – djelovanje u kulturi i prosvjeti. // *Gazophylacium* 12, 1/2(2007). str. 25.

¹⁸⁴ Popis inkunabula u franjevačkom samostanu u Iloku vidi u: Frkin, Vatroslav. Inkunabule u dijecezanskoj knjižnici i franjevačkim knjižnicama na području Đakovačke biskupije. // *Diacovensia* 3, 1(1995). str. 412.

¹⁸⁵ Usp. Frkin, Vatroslav. Arhiv i knjižnica franjevačkog samostana u Iloku. // *Dani Julija Benešića: zbornik radova II.* / urednici Mato Batorović, Marko Samardžija. Ilok: Muzej grada Iloka, 2006. str. 56., 57. i 58.

¹⁸⁶ Pavlović, Anto. Nav. dj. str. 412.

i župnu crkvu. Za vrijeme Osmanlija jedan je dio franjevaca ubijen, dok su drugi prebjegli u Tuzlu. U Šaregrad se vraćaju oko 1690., odnosno prije Bečkog rata za oslobođenje.¹⁸⁷ Službeni naziv župe je Župa sv. Petra i Pavla. Uz župu djeluje filijala Mohovo. Matične knjige župe vode se od 1727. godine. Sa sigurnošću ne možemo točno utvrditi osnutak arhiva i knjižnice u samostanu.¹⁸⁸ No, ponovna obnova i izgradnja samostana 1690. godine mogla bi označiti nastanak arhiva i knjižnice u Šaregradu. Danas su arhiv i knjižnica uređeni, a jedno od najznačajnijih djela smatra se molitvenik *Otajstva - tajna vjere* tiskan 1737. godine u franjevačkoj tiskari u Osijeku, prvoj tiskari uopće na prostorima tadašnje Slavonije.

3. Rimokatolička župa i Franjevački samostan Vinkovci 3

„Župa Bezgrešnog Srca Marijina u Vinkovačkom Novom Selu osnovana je 1. siječnja 1971. godine i od osnutka povjerena redovnicima konventualcima (OFM Conv).“¹⁸⁹ Arhiv i knjižnica župe i samostana djeluju od osnutka. U knjižnici se nalaze djela od 1950. godine do danas pisana na hrvatskom jeziku, dok se u arhivu nalaze matične knjige i spisi o upravljanju župom.

4. Rimokatolička župa i Franjevački samostan Vukovar 1

Župa se prvi puta spominje 1332. godine. Premda se smatra da su franjevci u Vukovaru boravili i prije Osmanlija, odnosno od 14. stoljeća, tek su izvori iz 17. stoljeća potvrdili njihovo djelovanje u Vukovaru.¹⁹⁰ Franjevci su u Vukovar došli iz Bača, grada smještenog na lijevoj obali Dunava. Djelujući u Baču, franjevci su utemeljili samostan i u Vukovaru. Nakon odlaska Osmanlija, franjevci se vraćaju u Vukovar 1688. godine, a župu obnavljaju 1695. Samostan i župna crkva grade se od 1723. do 1732. godine.¹⁹¹ Službeni naziv župe je Župa sv. Filipa i Jakova. Najstarije matice župe su iz 1712. godine. Samostanska knjižnica smatra se jednom od najvrjednijih u Hrvatskoj, a djeluje od osnivanja samostana. Franjevci su u knjižnici sačuvali tri inkunabule, hrvatske rijetke knjige do 1850. godine, strane rijetke knjige do 1600., djela iz 16. stoljeća, rukopise vukovarskih kantuala i knjiga *Organum* iz 18. stoljeća te osobito vrijednu

¹⁸⁷ Usp. Isto. str. 413.

¹⁸⁸ Posavac, Zlatko. *Filozofski rukopisi 18. stoljeća u franjevačkim samostanima Slavonije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993. str. 105. i 106.

¹⁸⁹ Isto. str. 475.

¹⁹⁰ Usp. Župa sv. Filipa i Jakova Vukovar. URL: <http://filipjakov-vu.com/o-nama/franjevci-u-vukovaru/povijesna-prisutnost/> (2019-04-14)

¹⁹¹ Usp. Šematizam Đakovačko-osječke nadbiskupije. / priredio Stjepan Maroslavac. Đakovo: Nadbiskupski ordinarijat, 2013. str. 232.

glazbenu građu.¹⁹² Arhiv samostana i župe nastajao je s njenim osnutkom. Podijeljen je na dva dijela, samostanski i župni. U arhivu su sačuvani spisi od 1746. do 1991. godine, a uz njih osobito se ističu rukopisne ostavštine.¹⁹³

Arhivi i knjižnice samostana s područja Vukovarsko-srijemske županije nastajali su s osnivanjem ili ponovnim obnavljanjem samostana. Građa knjižnica pohranjivana je i čuvana zaslugom franjevac koji su prilikom dolaska u samostan donosili knjige. Također, knjižnice su nastajale i popunjavale se uz škole i studije franjevačke provenijencije te kroz ostavštine braće i darove vjernika. Arhivi samostana nastajali su usporedno s knjižnicama, a sama se građa u počecima nije posebno odvajala. No, franjevci su unutar župa vodili matične i pomoćne knjige, pohranjivali i prikupljali vrijedne rukopise braće, inventare i ostalo gradivo koje je danas u svakome samostanskom arhivu podijeljeno u dva dijela. Arhivi i knjižnice navedenih samostana ističu se osobitom kulturnom vrijednošću te im je danas posvećena velika pažnja. Najstarija se sačuvana građa pokušava spasiti od propadanja restauracijom i konzervacijom, a uz to se kontinuirano radi na stručnoj obradi i opisu građe i gradiva.

6. Istraživanje stanja u župnim i samostanskim arhivima i knjižnicama rimokatoličkih zajednica na području Vukovarsko-srijemske županije

Župni i samostanski arhivi i knjižnice na području Vukovarsko-srijemske županije pripadaju neistraženoj skupini crkvenih baštinskih ustanova. Cjelokupnih radova koji donose uvid u stanje i analizu većeg broja knjižnica ili arhiva nedostaje. Razlozi nedostatka stručnih, znanstvenih ili pak preglednih radova s aspekta arhivističke ili knjižničarske struke odnose se na još uvijek veliku zatvorenost navedenih institucija od strane župnika i redovnika, ali i manjka zanimanja i interesa od strane arhivista i knjižničara. Upravo zbog toga, ovim se istraživanjem želi potaknuti i pobuditi interes za prikupljanjem novih činjenica i odgovora o vjerskim arhivima i knjižnicama. Iako je i ovo istraživanje naišlo na problem zatvorenosti župnika i redovnika te je konačnih odgovora manje od očekivanog (od ukupnog broja župa i samostana N=51, istraživanju je pristupilo 9 župnika i redovnika) ipak je odlučeno da se dobiveni rezultati, bez obzira na mali uzorak, prikažu.

¹⁹² Usp. Jagodić, Ivica. Franjevački samostan u Vukovaru – oživljena baština. // @rhivi, 1(2017). str. 27.

¹⁹³ Usp. Župa sv. Filipa i Jakova Vukovar. URL: <http://filipjakov-vu.com/o-nama/franjevci-u-vukovaru/povijesna-prisutnost/> (2019-04-14)

6.1. Metodologija i uzorak istraživanja

Cilj je istraživanja utvrditi stanje u kojima se nalaze župni i samostanski arhivi i knjižnice. Također, cilj je potaknuti veću otvorenost župa i samostana, kao i veći interes knjižničara i arhivista za budućim istraživanjima. Istraživanje je obuhvatilo pedeset i jednu (N=51) rimokatoličku župu i samostan s odabranog područja (Vukovarsko-srijemska županija). Istraživanje je provedeno putem elektroničke pošte 18. ožujka 2019. godine te naknadno 4. travnja 2019. godina zbog malog odaziva. Anketni upitnik koji je distribuiran na adrese sastojao se od četiri dijela. Prva grupa pitanja (1-6) odnosi se na opće podatke o župi i samostanu: službeni naziv župe, oznaka i/ili drugi usporedni oblici naziva, godina ili stoljeće osnutka župe, mjesto/sjedište župe, broj župljana i filijale u sastavu župe ako postoje, a koje samostalno unosi župnik ili redovnik. U drugoj i trećoj skupini pitanja (7-38) analiziraju se fondovi knjižnice i arhiva župa i samostana. Postavljena pitanja jednostrukog i višestrukog odabira i otvorenog tipa odnose se na tematski i vremenski raspon građe, stvaratelj gradiva, vrstu građe koja se nalazi u arhivu i knjižnici, jezik kojom su jedinice pisane, posjedovanje vrijednih djela ili zbirki i ostavština u arhivu i knjižnici, posjedovanje inventara, kataloga, popisa ili bibliografije, načine popunjavanja knjižničkog fonda, predaju gradiva nadležnom arhivu, dostupnost građe javnosti, vodstvo u knjižnici i arhivu, probleme oko pohrane opisa i sređivanja građe i trenutne uvjete u kojima se građa nalazi. Četvrta skupina pitanja (39-42) jednostrukog i višestrukog odabira obuhvaćaju pitanja o vidljivosti arhiva i knjižnice u zajednici, a postavljena pitanja odnose se na informiranje korisnika o postojanju knjižnice i arhiva, sudjelovanju župljana u izdavanju publikacija župe, postojanju župnog kluba čitatelja i sličnih klubova te župne monografije. Ukupno je analizirano 8 od 9 odgovora, jer je jedan upitnik podnesen prazan. Također, od 8 odgovora, 6 je odgovora župnika, dok su 2 odgovora redovnika, odnosno 6 se odgovora odnosi na župne knjižnice i arhive, dok se 2 odgovora odnose na samostanske arhive i knjižnice.

6.2. Analiza rezultata

Župe koje su pristupile istraživanju osnovane su od sredine 14. stoljeća do 21. stoljeća. Tri od šest župa djeluje neprekidno od osnutka, dok su tri župe djelovale u sastavu druge župe te u određenom periodu nisu uopće djelovale. U tri od šest župa registrirano je između 200 i 350 rimokatolika, u dvije od šest župa registrirano je između 1000 i 1500 rimokatolika, dok u jednoj župi živi oko 3000 rimokatolika. Četiri od šest župa nema filijalu, dok u jednoj župi filijala djeluje.

Četiri od šest župa posjeduje knjižnicu, dok dvije župe ne posjeduju knjižnični fond, no svi župnici smatraju važnim postojanje i rad župne knjižnice. Odnosno, župnici u kojima nema

župne knjižnice smatraju da bi njeno djelovanje bilo od važnosti za župljane. Najmanji broj jedinica u knjižnici je 11 naslova, a najveći fond je oko 1000 jedinica. Djela koja su sadržana u župnim knjižnicama sežu od kraja 19. stoljeća do 2018. godine, a pisana su hrvatskim, srpskim, latinskim i grčkim jezikom. U dvije župne knjižnice nalaze se djela isključivo religiozne i liturgijske tematike, u jednoj se knjižnici uz djela religiozne i liturgijske tematike nalaze i druga književna te stručna, znanstvena i popularno-znanstvena djela, dok se u jednoj župnoj knjižnici nalaze religiozna, liturgijska i popularna djela te djela s područja umjetnosti. Referentna građa (rječnici, leksikoni, enciklopedije) nalazi se u svim knjižnicama. U tri se knjižnice nalazi periodika (časopisi i novine), dvije knjižnice prikupljaju i školske udžbenike, dok jedna knjižnica prikuplja fotografije, a jedna audiovizualnu i multimedijску građu. Na pitanje „Sadrži li knjižnica posebno vrijedna djela ili zbirke?“, jedan župnik nije siguran u posjedovanje, dok 3 sa sigurnošću tvrde da ne posjeduju. Ostavštine se ne nalaze niti u jednoj knjižnici. U tri se knjižnice ne vodi nikakav oblik popisa ni evidencije građe, dok se u jednoj knjižnici građa popisuje u inventar. Najčešći oblik popunjavanja fonda je kupnja (4 knjižnice), dok dvije knjižnice koriste i dar kao sredstvo pomoću kojeg nadograđuju svoj fond. U tri knjižnice župljanima je omogućena posudba, dok u jednoj knjižnici nije moguće posuđivati građu. Od ukupno četiri odgovora na pitanje „Vodi li knjižnicu stručno osposobljena osoba?“, sva četiri odgovora su negativna. Na pitanje „Postoje li određeni problemi oko pohrane, opisa i sređivanja građe?“ odgovorila su 3 župnika. U jednoj knjižnici ne postoji problem oko pohrane, opisa i sređivanja građe, u jednoj knjižnici zbog obima i nedostatka stručnosti postoji problem oko opisa i sređivanja građe te u jednoj knjižnici postoji problem prostornog smještaja građe. Na pitanje „Koji su trenutni uvjeti u kojima se nalazi građa?“ odgovorila su 3 župnika. Građa je adekvatno popisana i adekvatno fizički pohranjena u jednoj knjižnici. U jednoj knjižnici građa se nalazi u neadekvatnim uvjetima, dok se u jednoj knjižnici građa nalazi u prostoru gdje je sigurna od fizičkog propadanja, no zbog manjka vremena nije ju moguće adekvatno fizički posložiti i popisati.

Župni arhiv nalazi se u svih šest župa te svi župnici smatraju važnim postojanje i rad arhiva. Na pitanje „Koliko se dužnih metara arhivskog gradiva nalazi u arhivu?“ odgovorila su 3 župnika. U jednom arhivu župe nalazi se oko 10 metara, u jednom oko 1 metar, dok jedan župnik nije siguran u odgovor. Na pitanje „Tko su stvaratelji gradiva župnog arhiva?“ odgovorilo je šest župnika. U tim je župnim arhivima župnik jedini stvaratelj gradiva. Također, na pitanje „Koji je vremenski raspon nastanka gradiva?“ odgovorilo je šest župnika. U jednoj je župi gradivo uništeno tijekom Domovinskog rata, odnosno u arhivu se nalazi gradivo od 1998. godine. U

drugim župama gradivo koje se nalazi u arhivu nastajalo je od 20. stoljeća do danas, od 1970., 1950., 1940. i u posljednjih 15 godina. Od vrsta gradiva u arhivima se najviše nalaze matične knjige (krštenih, vjenčanih i umrlih), spomenice, urudžbeni zapisnici, spisi o upravljanju župom i pastirsko-bogoslužni spisi. Cjelokupno gradivo koje se nalazi u župnim arhivima pisano je hrvatskim jezikom. Na pitanje „Vode li se u arhivu popisi gradiva?“ odgovorila su tri župnika. U jednoj se župi ne vode nikakvi popisi, u jednoj se župi vode popisi za pojedine zbirke, dok se u jednoj vodi opći inventar te knjiga pohranjenog gradiva. Na pitanje o predaji arhivskog gradiva nadležnom arhivu odgovorilo je pet župnika. U dvije se župe nakon isteka roka čuvanja gradivo predaje u nadležni arhiv, u jednoj se župi originali predaju, dok se prijepisi čuvaju, a u jednoj župi se predaju samo matične knjige. Na pitanje „Je li gradivo dostupno javnosti i pod kojim uvjetima?“ odgovorilo je šest župnika. U tri župe gradivo nije dostupno javnosti, dok u tri je, i to u jednom arhivu je omogućen uvid isključivo povjesničaru, u jednom je omogućen uvid jedino u slučaju važnog razloga, dok je u jednom arhivu župe pristup omogućen svim zainteresiranima. Na pitanje „Vodi li arhiv stručno osposobljena osoba?“ odgovorilo je šest župnika. Samo jedan arhiv vodi i uređuje svećenik (diplomirani teolog). Problemi oko pohrane, opisa i sređivanja gradiva ne postoje niti u jednoj župi, od šest dobivenih odgovora. Na pitanje „Koji su trenutni uvjeti u kojima se gradivo nalazi?“ odgovorila su tri župnika te je u svim župnim arhivima gradivo uredno popisano i adekvatno fizički pohranjeno.

O postojanju župne knjižnice i arhiva javno informira tri župnika i to u jednoj župi putem društvenih mreža, a u dvije župe putem župnih listića. Od župnih publikacija koje župa izdaje prisutni su u tri župe župni listići, dok je jedna župa izdala knjige o prethodnom svećeniku i jednu knjigu o župi. Klub čitatelja ili sličan klub ne postoji niti u jednoj župi, dok samo u jednoj župi postoji župna monografija, i za njenu izradu korišteni su izvori iz arhiva i knjižnice župe.

Od dva samostana koja su sudjelovala u istraživanju, jedan je ustanovljen u 18. stoljeću, dok drugi djeluje od 1970. godine. Oba samostana djeluju neprekidno od osnutka, a broj rimokatolika u obje župe u kojima samostani djeluju je oko 4000.

Arhiv i knjižnica djeluju u oba samostana i sami redovnici smatraju važnim postojanje i rad knjižnice i arhiva. U knjižničnom fondu jednog samostana nalazi se 12 000 jedinica, a u drugom 4000 jedinica. Vremenski raspon izdanja djela koja se nalaze u knjižnici u jednom je samostanu od inkunabula do danas, dok drugi posjeduje građu od 1950-ih do danas. Građa tematski pokriva u oba samostana djela religiozne i liturgijske tematike te druga književna, znanstvena i popularno znanstvena djela, pisana latinskim, grčkim, srpskim, hrvatskim i talijanskim jezikom,

dok je samo u jednom ista dostupna javnosti. Vrijedna djela i ostavštine nalaze se u jednom samostanu. Knjižnični fonda popunjava se u oba samostana kupnjom i darom. U jednom je samostanu građa fizički adekvatno pohranjena, dok u drugom postoji problem nedostatka stručnosti za sređivanjem. Popisi građe postoje u obje knjižnice. Samostanske knjižnice ne vodi stručno osposobljena osoba.

Arhiv postoji u oba samostana, i oba redovnika smatraju važnim rad i postojanje arhiva. Na pitanja „Koliko se dužnih metara arhivskog gradiva nalazi u arhivu?“ odgovor nisu dala oba redovnika. Stvaratelji gradiva u jednom samostanu su župnici, dok u drugom uz župnike gradivo stvaraju druge pravne ili fizičke osobe i franjevci. Od arhivskog gradiva u samostanskim arhivima nalaze se pomoćne matične knjige, kazala, spisi o upravljanju župom, pastirsko-bogoslužni spisi, knjige župničkog bira, matične knjige (krštenih, vjenčanih i umrlih), urudžbeni zapisnici, spomenica, knjige oglasa, računski spisi i spisi oglasa, no samo se u jednom arhivu vodi opći inventar i gradivo se grupira prema određenim cjelinama. Također, posebno vrijedno gradivo nalazi se u jednom arhivu. Za javnost su oba samostanska arhiva zatvorena te ih ne vodi stručno osposobljena osoba. Problem fizičkog smještaja gradiva ima jedan samostan, dok u drugom postoji problem nedostatka stručnosti za opisom i sređivanjem.

Samostani javno ne informiraju župljane o postojanju arhiva i knjižnice. Od publikacija samostani izdaju župne listiće i u njihovom oblikovanju sudjeluju župljani. Monografija župe za koju su korišteni izvori knjižnice i arhiva i drugi izvori te klub čitatelja postoji samo u jednom samostanu.

6.3. Zaključak rezultata

Iako se iz provedenog istraživanja zbog nereprezentativnog uzorka ne može vidjeti pravo stanje župnih i samostanskih knjižnica i arhiva na području Vukovarsko-srijemske županije, ovo istraživanje ukazalo je na problem zatvorenosti svećenika i redovnika i manjak stručnosti za bolje uređenje korpusa građe. Osim toga, uvidjelo se da građa koja se nalazi u arhivima i knjižnicama podliježe problemu fizičkog smještaja i opisa, odnosno nedostatku prostora u kojemu bi ista bila bolje pohranjena i bolje iskoristiva. Iako se prema rezultatima sustavno radi na popunjavanju knjižničkog fonda kupnjom i darom, građa se još uvijek nerijetko može posuditi. Arhivski fondovi također su nedostupni u većini župa i samostana za javnost te se isti čuvaju u matičnim ustanovama. No, za razliku od samostanskih, postojanje župnih arhiva i knjižnica poznato je zajednici, koja se o njima informira putem društvenih mreža, župnog listića i tjednih župnih obavijesti. Iskoristivost župnih i samostanskih arhiva i knjižnica u vidu

stvaranja župne monografije postoji u samo jednoj župi i jednom samostanu. Dakle, izvori koji su dostupni za stvaranje prikaza povijesti i djelovanja župa ne upotrebljavaju se u dovoljnoj mjeri, a bili bi važnima za buduća istraživanja.

7. Zaključak

Premda se arhivska i knjižnična građa prvotno nije posebno razgraničavala, danas se razgraničenja ističu zbog vrste, sadržaja, društvenih interesa i funkcija jedinica te stručnog načina obrade građe primjenjivog u knjižnicama i arhivima. Ista, nastaje i u različitim kontekstima te prema tome građu u užem smislu možemo razlučiti na privatnu i javnu. Jedni od većih stvaratelja, kolekcionara i baštinika privatne građe jesu crkvene zajednice, koje u Hrvatskoj zakonodavno potpadaju pod mjere države i crkve. Prvotno su crkveni arhivi bili nadzirani od strane državne uprave i arhivske službe, jer je postojao interes za uvidom u djelatnosti koje Crkva obavlja. Danas se konceptom sveobuhvatnog arhiva pokušava privatno i javno arhivsko gradivo izjednačiti statusom i važnošću. S druge su se strane knjižničarski zakoni indirektno odnosili na crkvene knjižnice. U prvom je planu, za razliku od arhiva, bila zaštita građe koja se u njima nalazi. Osim toga, struka na međunarodnoj i nacionalnoj razini nastoji inicijativama i uz savjetodavnu i financijsku pomoć dati potporu crkvenim arhivima i knjižnicama. Crkva je pak svoje zakone za knjižnice i arhive propisala kroz Uredbe o crkvenim arhivima i knjižnicama te kroz Zakonik kanonskog prava.

Crkveni arhivi i knjižnice djeluju gdje je to moguće, a dijelimo ih na biskupijske, dijecezanske, arhive i knjižnice središnjih biskupijskih ustanova, dekanatske, župne i redovničke. Na području Vukovarsko-srijemske županije arhivi i knjižnice župa i samostana zbog sustavnog suzbijanja putem ratnih razaranja većinu su svoje građe nepovratno izgubile. Usprkos tomu dva nam izvora, matične knjige i kanonske vizitacije za područje Đakovačko-osječke nadbiskupije, daju pogled na stupanj i nastanak razvoja. Osim ova dva izvora, u mnogome bi za bolje rasvjetljavanje djelovanja koristile monografije župa. No, kako su rezultati istraživanja pokazali, takvih je monografija rijetko. Također, pokazalo se kako se župe i samostani susreću s problemom fizičkog smještaja građe, to jest nedostatkom prostora, koji bi knjižnice i arhive učinio sistematičnijima i iskoristljivijima. Izuzev toga, potrebna je veća skrb i interes od strane svećenik i redovnika te arhivista i knjižničara kako bi se ostvario napredak na tehničkoj i stručnoj razini župnih i samostanskih knjižnica i arhiva.

Literatura

1. Aparac-Gazivoda, Tatjana. Teorijske osnove knjižnične znanosti. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 1993.
2. Aračić, Pero. Pastoral crkve pred zbiljnošću pokreta. // Bogoslovska smotra 78, 2(2008)
3. Arhivi i arhivsko gradivo: Zbirka pravnih propisa 1828-1997. / priredio Marijan Rastić. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 1998.
4. Arhivi vjerskih zajednica u Hrvatskoj – stanje i perspektive: Međunarodna konferencija. / urednica Nataša Mučalo. Šibenik: Državni arhiv; Zadar: Državni arhiv; Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015.
5. Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ: SR Hrvatska. Beograd : Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1984.
6. Batorović, Mato. Franjevci u Iloku – djelovanje u kulturi i prosvjeti. // Gazophylacium 12, 1/2(2007)
7. Besser, Howard. The Museum-Library-Archive. URL: <http://www.nyu.edu/tisch/preservation/program/04spring/chin-libraries.html>. (2019-03-23)
8. Brkan, Jure. Župa u zakonodavstvu Katoličke Crkve. Split: Služba Božja, 2004.
9. Brüstle, Josip. Povijest katoličkih župa u istočnoj Hrvatskoj do 1880. godine. Osijek: Matica hrvatska : Državni arhiv, 1999.
10. Butorac, Josip; Ivandija, Antun. Povijest Katoličke crkve među Hrvatima. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, 1973.
11. Dolančić, Vlatko; Bulat, Krešimir. Središnji nadbiskupijski arhiv Đakovačko-osječke nadbiskupije – predstavljanje, stanje i perspektive. // Arhivi vjerskih zajednica u Hrvatskoj – stanje i perspektive. / urednica Nataša Mučalo. Šibenik: Državni arhiv; Zadar: Državni arhiv; Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015.
12. Državni arhiv u Vukovaru. URL: <http://www.davu.hr/index.php>
http://www.davu.hr/djelatnost_i_teritorijalna_nadleznost_arhiva.php. (2019-03-24)

13. Faletar Tanacković, Sanjica; Aparac-Jelušić, Tatjana. Ishodišta za proučavanje međudnosa baštinskih ustanova u 20. stoljeću: počeci teorijskih promišljanja. // *Libellarium* 3, 2(2010).
14. Faletar Tanacković, Sanjica. Modeli suradnje hrvatskih baštinskih ustanova, Doktorska disertacija. Zagreb, 2009.
15. Frkin, Vatroslav. Arhiv i knjižnica franjevačkog samostana u Iloku. // *Dani Julija Benešića: zbornik radova II.* / urednici Mato Batorović, Marko Samardžija . Ilok: Muzej grada Iloka, 2006.
16. Gašić, Emerik. *Kratki povijesni pregled biskupija bosansko-đakovačke i srijemske.* Osijek: Državni arhiv, 2000.
17. Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci. URL: <http://knjiznice.nsk.hr/vinkovci/o-knjiznici-2/opci-podatci/> (2019-03-24)
18. Hebrang Grgić, Ivana. *Kratka povijest knjižnica i nakladnika.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2018.
19. Horvat, Rudolf. *Srijem: naselja i stanovništvo.* Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2000.
20. Hoško, Franjo Emanuel. *Franjevačko apostolsko djelovanje u kontinentalnoj Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti.* // *Mir i dobro.* Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2000.
21. Hoško, Emanuel Franjo. *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća.* Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2000.
22. Hoško, Franjo Emanuel. *Uvođenje Jozefinističkog pastoralnog ustrojstva i slavonsko podunavski franjevci.* // *Bogoslovska smotra* 71, 1(2001)
23. Hrvatski standardi za specijalne knjižnice. URL: <http://tinyurl.com/8la85od>. (2019-03-28)
24. Ivanović, Jozo. *Priručnik iz arhivistike.* Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010.
25. Jagodić, Ivica. *Franjevački samostan u Vukovaru – oživljena baština.* // *@rhivi*, 1(2017)
26. *Kanonske vizitacije = Visitationes canonicae; knj. 7 : Županjski i vrbanski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833.* / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009.

27. Kanonske vizitacije = Visitationes canonicae; knj. 8 : Vinkovačko-vukovarsko-iločko područje : 1768.-1840. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2010.
28. Karaman, Igor. Zaštita crkvenih matičnih knjiga na području bivše Jugoslavije. // Studije i prilozi iz arhivistike. Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1993.
29. Karun, Breda. Kulturna baština-zajednički imenitelj biblioteka, arhiva i muzeja. // Bosniaca, 12(2007)
30. Kecskeméti, Charles. Intergration of separated archives for the preservation of national memory. // Arhivski vjesnik 42(1999)
31. Kesegić, Branka; Martek, Alisa. Knjižnica Hrvatskog državnog arhiva jučer, danas, sutra. // Arhivski vjesnik, 57(2014)
32. Krtalić, Maja; Čop, Tihomira; Hasenay, Damir. Organizacijske pretpostavke zaštite knjižne baštine u samostanskim knjižnicama. // Libellarium 3, 2(2010)
33. Kuk, Elizabeta. Prikaz suvremenog pravnog uređenja zaštite privatnog arhivskog gradiva izvan arhiva. // Arhivi u Hrvatskoj – (retro)spektiva: 5. kongres hrvatskih arhivista / urednik Silvija Babić. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2017.
34. Kunštek, Dubravka. Specijalne knjižnice/informacijski centri u svijetu tranzicije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 40, 1-2(1997)
35. Kušen, Dražen. Arhivi vjerskih zajednica u kontekstu strategije sveobuhvatnog arhiva u Hrvatskoj. // Arhivski vjesnik 56(2013)
36. Kušen, Dražen. Arhivi vjerskih zajednica u Sjevernoj Hrvatskoj. Razvoj, tipologija, sadržajni značaj, Doktorski rad. Zagreb, 2011.
37. Kušen, Dražen. Obrada i opis arhivskog gradiva u arhivima franjevačkih samostana Istočne hrvatske. // 41. savjetovanje Arhivska služba na pragu pristupa Hrvatske Europskoj uniji. / urednik Deana Kovačec. Zagreb: Hrvatsko arhivističko društvo, 2007.
38. Library and Archives Canada. URL: <http://www.bac-lac.gc.ca/eng/Pages/home.aspx>. (2019-03-24)

39. Majdandžić-Gladić, Snježana. Povijesni orisi Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije. Čepin, 2009.
40. Marinović Bobinac, Ankica; Marinović Jerolimov, Dinka. Vjerske zajednice u Hrvatskoj: kratka povijest, vjerovanja, obredi, hijerarhija, organizacija, članstvo, tradicija, običaji i blagdani. Zagreb: Udruga za vjersku slobodu u RH; Prometje, 2008.
41. Maroević, Ivo. Fenomen kulturne baštine i definicija jedinice građe. // 1. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb: Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1998.
42. Maroević, Ivo. Problemi identifikacije i obrade kulturnih informacija: [U muzejima, knjižnicama i arhivima]. // 2. i 3. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2000.
43. Martek, Alisa. Bogatstvo knjižnih fondova u Državnim arhivima u republici Hrvatskoj i njihova zaštita. // Knjižnice: kako i kamo dalje?: 12. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica / uredile Alisa Martek i Elizabeta Rybak Budić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2013.
44. Mažuran, Ive. Đakovo i Bosansko-đakovačka biskupija od 1239. do 1536. godine. // *Diacovensia* 3, 1(1995)
45. Metropolitanska knjižnica. // Zagrebačka nadbiskupija. URL: <http://www.zgnadbiskupija.hr/ucilista/metropolitanska-knjiznica/> (2019-03-28)
46. Močanin, Nenad. Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2001.
47. Museums, Archives, and Libraries: Estranged Siblings. URL: <http://freepages.rootsweb.com/~gilliamgibbs/genealogy/writings/musarchlib.html>. (2019-03-23)
48. National Church Library Association. URL: <https://www.churchlibraries.org/>. (2019-03

28)

49. Nemeth, Krešimir. Arhivska građa. // Priručnik iz arhivistike. / glavni urednik Bernard Stulli . Zagreb: Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, 1977.
50. Nimac, Stipe. Župa od Milanskog edikta do Tridenta. // Crkva u svijetu 47, 3(2012)
51. Nimac, Stipe. Župa u povijesnim mijenama. Lepuri: Ravnokotarski cvit, 2013.
52. Općina Štitar. URL: <http://www.opcina-stitar.hr/index.php?stranica=46>. (2019-04-11)
53. Pavlović, Anto. Đakovačko-osječka nadbiskupija, nekada i danas. Đakovo: Nadbiskupski ordinarijat Đakovo, 2013.
54. Pelc, Milan. Informacijska kultura visokorazvijenih civilizacija starog svijeta. // Pismo-knjiga-slika: uvod u povijest informacijske kulture. Zagreb: Golden marketing, 2002.
55. Posavac, Zlatko. Filozofski rukopisi 18. stoljeća u franjevačkim samostanima Slavonije. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993.
56. Pravilnik o zaštiti knjižnične građe. // Narodne novine, 52(2005). URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_52_1001.html. (2019-03-28)
57. Proleksis enciklopedija. // Kulturna baština. URL: <http://proleksis.lzmk.hr/143472/>. (2019-03-23)
58. Putanec, Valentin. Primjer za srednjovjekovno značenje latinske riječi plebs „župna crkva, župa“ s hrvatskog terena. // Filologija, 10(1981)
59. Razum, Stjepan. Kako urediti župni arhiv?. // Arhivski vjesnik , 44(2001)
60. Schellenberg, T. R. Arhivi i biblioteke. // Modern archives: principles and techniques. Chicago, Ill. : Society of American Archivists, 1996.
61. Siess, Judith A. Church or Sinagogue Libraries. // The OPL sourcebook: a guide for solo and small libraries. Medford, N.J.: Information Today, 2001.
62. Special Libraries Association. URL: <http://slaagc.org/>. (2019-03-28)
63. Sršan, Stjepan. Popis slavonskih župa i škola pečuške biskupije godine 1766. // Diacovensia 1, 1(1993)
64. Stipčević, Aleksandar. Stare kulture Srednjeg istoka. // Povijest knjige. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985.

65. Suvremena katolička enciklopedija / priredili Michael Glazier i Monika K. Hellwig. Split: Marjan tisak, 2005.
66. Šanjek, Franjo. Kršćanstvo na hrvatskom prostoru: pregled religiozne povijesti Hrvata (720 st.). Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1996
67. Šematizam Đakovačko-osječke nadbiskupije. / priredio Stjepan Maroslavac. Đakovo: Nadbiskupski ordinarijat, 2013.
68. Špac, Vesna; Martek, Alisa. Specijalne knjižnice i strategija razvoja. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 3(2013)
69. Šuljak, Andrija. Vjerske organizacije u sjeveroistočnoj Hrvatskoj u prošlosti i sadašnjosti. // Hrvatska: povijest sjeveroistočnog područja. Osijek: Povijesni arhiv, 1994.
70. Šundalić, Antun. Selo i grad kao socio-kulturni okviri shvaćanja župe. // Socijalna ekologija 5, 1(1996)69. Topoteka Vukovar. URL: <https://vukovar.topoteka.net/>. (2019-03-24)
71. Topoteka Vukovar. URL: <https://vukovar.topoteka.net/>. (2019-03-24)
72. Trant, J. Emerging Convergence? Thoughts on museums, archives, libraries and professional training. // Museum Management and Curatorship 24, 4(2009). URL: <http://www.archimuse.com/papers/trantConvergence0908-final.pdf>. (2019-03-23)
73. Ugovor o suradnji na području odgoja i kulture. // Hrvatska biskupska konferencija. URL: <http://hbk.hr/ugovor-o-suradnji-na-podrucju-odgoja-i-kulture/>. (2019-03-27)
74. Uredba o crkvenim knjižnicama. // Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije : časopis za pastoralnu orijentaciju 129, 1(2001)
75. Ustav Republike Hrvatske. // Narodne novine, 5(2014). URL: <https://www.zakon.hr/z/94/UstavRepublike-Hrvatske>. (2019-03-26)
76. Valenčić, Rafko. Župa – modeli europskog iskustva. // Diacovensia 1, 10(2001)
77. Zakon o knjižnicama. // Narodne novine, 105(1997). URL: https://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1997_10_105_1616.html. (2019-03-28)
78. Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti. // Narodne novine, 17(2019). URL: <https://zakon.hr/z/1925/Zakon-o-knji%C5%BEnicama-i-knji%C5%BEni%C4%8Dnoj-djelatnosti-2019>. (2019-03-28)

79. Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica. // Narodne novine, 73(2013). URL: <https://www.zakon.hr/z/284/Zakon-o-pravnom-polo%C5%BEaju-vjerskih-zajednica>.

(2019-03-24)

80. Zakon o ustanovama. // Narodne novine, 35(2008). URL: <https://www.zakon.hr/z/313/Zakon-o-ustanovama>.

(2019-03-24)

81. Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. // Narodne novine, 90(2018). URL: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara>.

(2019-03-28)

82. Zakonik kanonskog prava s izvorima. Zagreb: Glas Koncila, 1996.

83. Župa sv. Filipa i Jakova Vukovar. URL: <http://filipjakov-vu.com/o-nama/franjevci-u-vukovaru/povijesna-prisutnost/>. (2019-04-14)

Prilozi

Prilog 1. Nacrt župnog arhiva. Preuzeto iz: Kušen, Dražen. Arhivi vjerskih zajednica u Sjevernoj Hrvatskoj. Razvoj, tipologija, sadržajni značaj, Doktorski rad. Zagreb, 2011. str. 547.

Zamišljeni nacrt župnog arhiva				
Broj kutije	Ar. u. (poglavlje)	Sadržaj	Godine	Primjena
A. UVEZI (KNJIGE)				
A-I. KAZALA				
1				
A-II. MATICE KRŠTENIH				
1				
A-III. MATICE VJENČANIH				
1				
A-IV. MATICE UMRLIH				
1				
A-V. MATICE POTVRBENIH				
1				
A-VI. KNJIGE PRVOPRIČESNIKA				
1				
A-VII. POMOĆNE MATIČNE KNJIGE (prelazaka, naknadnih zabilježbi)				
1				
A-VIII. MATICA OBITELJI (STALEŽNICI, STATUS ANIMARUM; knjige i zbirka listića)				
1				
A-IX. KNJIGE NAREDBI (kraljevskih, biskupskih i arhidakonskih)				
1				
A-X. URUDŽBENI ZAPISNICI				
1				
A-XI. SPOMENICA				
1				
A-XII. KNJIGE ŽUPNIČKOG BIRA (LUKNA)				
1				
A-XIII. POBOŽNE ZAKLADE (knjige misnih nakana i dr.)				
1				
A-XIV. BRATOVŠTINE I DRUŠTVA				
1				
A-XV. VJERONAUČNE KNJIGE (prozvici)				
1				
A-XVI. RAČUNSKE KNJIGE (župne crkve, kapela, župne nadarbine)				
1				
A-XVII. KNJIGE ZARUKA I ŽENIDBENIH NAVJEŠTAJA				
1				
A-XVIII. KNJIGE OGLASA				
1				
B. SPISI (pretežito upravno-gospodarstveni)				
B-I. SPISI složeni po GODINAMA				
1				
B-II. SPISI složeni po PREDMETIMA				
1				
B-III. ŽUPNA VIJEĆA				
1				
B-IV. OKRUŽNICE (SLUŽ. VJES. ZAGR. NADB.)				
1				
C. RAČUNSKI SPISI				
1				
D. PASTIRSKO-BOGOSLUŽNI SPISI				
D-I. KRŠTENICI				
1				
D-II. PRVOPRIČESNICI				
1				
D-III. VJERONAUČ				
1				
D-IV. POTVRBENICI				
1				
D-V. ŽENIDBENI SPISI (MATRIMONIALIA)				
1				
D-VI. UKOPI POKOJNIH				
1				
D-VII. BOGOSLUŽNI SPISI				
1				
E. RAZNO				
E-I. – NACRTI (župne crkve, kapela, župne kuće)				
1				
E-II. – SVJETLOPISI				
1				
E-III. – MIKROFILMOVI I FILMOVI (svjetloписа)				
1				
E-IV. – AUDIO I VIDEOVRPCE				
1				
E-V. – ELEKTRONIČKI ZAPISI (diskete, CD)				
1				
E-VI. – OSTAVŠTINE (župnika i drugih)				
1				
E-VII. – ŽUPNI LIST (rukopisi i tisak)				
1				
E-VIII. – NOVINSKI IZPISCI I TISKOVINE (o župi i mjestu)				
1				
E-IX. – RAZNO				
1				

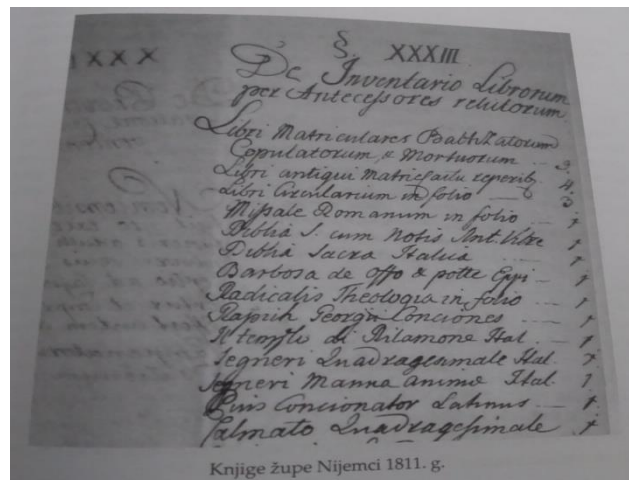
Prilog 2. Popis župa Vukovarsko-srijemske županije. Preuzeto iz: Šematizam Đakovačko-osječke nadbiskupije. / priredio Stjepan Maroslavac. Đakovo: Nadbiskupski ordinarijat, 2013.

1. Rimokatolička župa Andrijaševci – Župa sv. Andrije
2. Rimokatolička župa Babina Greda – Župa sv. Lovre
3. Rimokatolička župa Bapska – Župa sv. Juraj
4. Rimokatolička župa Berak - Župa Mučeništva sv. Ivana Krstitelja
5. Rimokatolička župa Bošnjaci – Župa sv. Martina
6. Rimokatolička župa Cerna – Župa sv. Mihaela
7. Rimokatolička župa Čakovci – Župa sv. Joakima i Ane
8. Rimokatolička župa Drenovci – Župa sv. Mihaela
9. Rimokatolička župa Gradište – Župa sv. Franje Asiškog
10. Rimokatolička župa Gunja – Župa sv. Jakova
11. Rimokatolička župa Ilača – Župa sv. Jakova
12. Rimokatolička župa i Franjevački samostan Ilok - Župa Sv. Ivana Kapistranskog
13. Rimokatolička župa Ivankovo – Župa Rođenja sv. Ivana Krstitelja
14. Rimokatolička župa Jarmina – Župa sv. Vendelina
15. Rimokatolička župa Komletinci – Župa Bezgrešnog začeca BDM
16. Rimokatolička župa Lipovac – Župa sv. Lovre
17. Rimokatolička župa Lovas – Župa Sv. Mihaela
18. Rimokatolička župa Nijemci – Župa sv. Katarine
19. Rimokatolička župa Nuštar – Župa Duha Svetoga
20. Rimokatolička župa Otok – Župa sv. Antuna Padovanskog
21. Rimokatolička župa Posavski Podgajci – Župa Presvetog Trojstva
22. Rimokatolička župa Privlaka – Župa sv. Martina
23. Rimokatolička župa Račinovci – Župa Rođenja sv. Ivana Krstitelja
24. Rimokatolička župa Rajevo Selo – Župa sv. Ilije

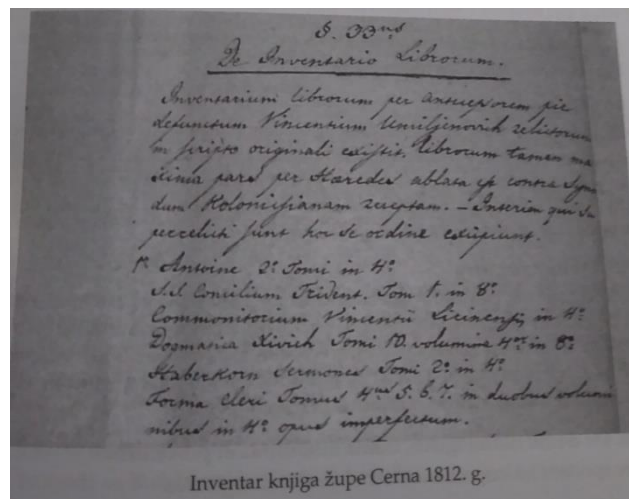
25. Rimokatolička župa Retkovci - Prkovci – Župa Preslavnog Imena Marijina
26. Rimokatolička župa Rokovci - Župa sv. Roka
27. Rimokatolička župa Slakovci – Župa sv. Ane
28. Rimokatolička župa Soljani – Župa Pohođenja BDM
29. Rimokatolička župa Sotin – Župa BDM Pomoćnice kršćana
30. Rimokatolička župa Stari Jankovci – Župa Uznesenja BDM
31. Rimokatolička župa Stari Mikanovci – Župa sv. Klare
32. Rimokatolička župa Strošinci – Župa Preobraženja Gospodinova
33. Rimokatolička župa i Franjevački samostan Šarengrad – Župa sv. Petra i Pavla
34. Rimokatolička župa Štitar – Župa sv. Mateja
35. Rimokatolička župa Tompojevci – Župa sv. Marija Magdalene
36. Rimokatolička župa Tordinci – Župa Presvetog Trojstva
37. Rimokatolička župa Tovarnik – Župa sv. Mateja
38. Rimokatolička župa Vinkovci 1 – Župa sv. Euzebija i Poliona
39. Rimokatolička župa Vinkovci 2 – Župa sv. Nikole, biskupa
40. Rimokatolička župa i Franjevački samostan Vinkovci 3 – Župa Bezgrešnog Srca Marijina
41. Rimokatolička župa Vinkovci 4 – Župa sv. Vinka Pallottija
42. Rimokatolička župa Vinkovci 5 – Župa sv. Ćirila i Metoda
43. Rimokatolička župa Vinkovci 6 – Župa Presvetog Srca Isusova
44. Rimokatolička župa Vinkovci 7 – Mirkovci - Župa bl. Alojzija Stepinca
45. Rimokatolička župa Vođinci – Župa Kraljice svete Krunice
46. Rimokatolička župa Vrbanja – Župa Preslavnog Imena Marijina
47. Rimokatolička župa i Franjevački samostan Vukovar 1 – Župa sv. Filipa i Jakova
48. Rimokatolička župa Vukovar 2 – Borovo naselje – Župa sv. Josipa Radnika

49. Rimokatolička župa Vukovar 3 – Župa BDM Kraljice mučenika
50. Rimokatolička župa Županja 1 – Župa Mučeništva sv. Ivana Krstitelja
51. Rimokatolička župa Županja 2 – Župa sv. Nikole Tavelića

Prilog 3. Popisi knjiga dvije župe iz kanonskih vizitacija 1811. i 1812.. Preuzeto iz: Kanonske vizitacije = Visitationes canonicae; knj. 7 : Županski i vrbanski dekanat = [Districtus Županja et Vrbanja] : 1782-1833. / prepisao, preveo i priredio Stjepan Sršan. Osijek: Državni arhiv u Osijeku, 2009. str. 193. i 283.

Knjige župe Nijemci 1811. g.

Inventar knjiga župe Cerna 1812. g.

Župni i samostanski arhivi i knjižnice rimokatoličkih zajednica na području Vukovarsko-srijemske županije

Sažetak

U radu se najprije prikazuje distinkcija između arhivske i knjižnične građe, to jest uočavaju se segmenti različitosti onoga što danas zovemo arhivsko gradivo i knjižnična građa. Nakon toga se predstavljaju različitosti i sličnosti u prikupljanju, obradi i prezentaciji građe javnih i crkvenih institucija na primjerima Državnog arhiva u Vukovaru, Gradske knjižnice i čitaonice u Vinkovcima te Središnjeg nadbiskupijskog arhiva i knjižnice u Đakovu. Općenito se iznosi odnos zakonodavstva i struke prema crkvenim arhivima i knjižnicama u Hrvatskoj na temelju legislativnih aktova i stručnih inicijativa. Temeljni dio rada čine opis i definiranje organizacije, djelovanja i aktivnosti župnih i samostanskih arhiva i knjižnica te prikaz nastanak inih na području Vukovarsko-srijemske županije. Naposljetku su prezentirani rezultati istraživanja u kojemu su sudjelovale župe i samostani županije.

Ključne riječi: župni arhivi i knjižnice, samostanski arhivi i knjižnice, Vukovarsko-srijemska županija.

Parochial and Monastery Archives and Libraries of Roman Catholic Communities in Vukovar-Srijem County

Summary

This study shows distinction, in particular, segments of diversity between, what we today call, archival materials and library materials. Subsequently, the study provides us with differences and similarities in the collecting, processing and presentation of materials regarding public and ecclesiastical institutions, such as State Archives in Vukovar, City Library and reading room in Vinkovci and Central archdiocesan Archives and Library in Đakovo. The study also provides a viewpoint of legislation and profession towards church archives and libraries in Croatia, based on legislative acts and the professional initiatives. The foundation of work is description and definition of organization and activities of parochial and monastery archives and libraries and their appearances in Vukovar-Srijem County. As conclusion this work brings results of research whose participants were parishes and monasteries of already mentioned county.

Key words: parochial archives and libraries, monastery archives and libraries, Vukovar-Srijem County.